

ARCHEOLOGISCHE EVALUATIE VAN HET BODEMARCHIEF TER HOOGTE VAN ALFONS DE COCKSTRAAT 56 TE ANTWERPEN (PROVINCIE ANTWERPEN)

ARCHEOLOGIENOTA

VERSLAG VAN RESULTATEN

ABO Archeologische Rapporten 1211

Rapport opgemaakt door: Cynthia Holstein

Kontichsesteenweg 38

B-2630 Aartselaar

April – juni 2020

Dossiernr. Intern: 28084

AOE: 2020C383

COLOFON

Titel

Archeologische evaluatie van het bodemarchief ter hoogte van de Alfons De Cockstraat 56 te Antwerpen (provincie Antwerpen)

Auteur

Cynthia Holstein

Projectnummer

- Intern: 28084
- Agentschap Onroerend Erfgoed (AOE): 2020C383

Plaats en datum

Aartselaar, april - juni 2020

Reeks en nummer

ABO archeologische rapporten 1206

ISSN 2406-3940

RAPPORTFICHE

Versies		
Versie	Datum	Status
V0	27-05-2020	Interne draft
V1	28-05-2020	Externe draft
V2	02-06-2020	Definitieve versie

Projectteam	
Functie	Naam
Projectleider	Cynthia Holstein
Business Unit Manager	Toon Moeskops
Kwaliteitscontrole	Anouk Van der Kelen
General Director	Patrick Hambach

INHOUD

Deel 1: Verslag van resultaten

Lijst van figuren	6
Lijst van tabellen.....	7
1.1 Thesaurus.....	8
1.2 Administratieve gegevens	8
1.3 Doel van het onderzoek	8
1.4 Aanleiding van het onderzoek.....	9
1.5 Afbakening onderzoeksgebied	9
1.6 Onderzoeksstrategie	9
2 Aard van de bedreiging.....	11
2.1 Huidige situatie	11
2.1.1 Schoolgebouw	11
2.1.2 Administratieve unit	11
2.1.3 Schoolplein	11
2.1.4 Groene zones.....	11
2.1.5 Rioleringen en putten	11
2.2 Toekomstige situatie	15
2.2.1 Nieuwbouw.....	15
2.2.2 Administratieve unit	16
2.2.3 Schoolplein	17
2.2.4 Rioleringen.....	17
2.2.5 Groene zones.....	17
2.2.6 Conclusie.....	17
3 Assessmentrapport: landschappelijke analyse	19
3.1 Topografische situering.....	19
3.1.1 Topografie.....	19
3.1.2 Hoogteverloop.....	19
3.1.3 Hoogtemodelkaarten.....	21
3.2 Bodemkundige situering	22
3.2.1 Bodemkaart	22
3.2.2 Quartairgeologische kaart	23
3.2.3 Tertiair geologische kaart	25
3.2.4 Bodemerosiekaart	26
3.2.5 Bodembedekkingskaart	27
4 Assessmentrapport: archeologische voorkennis	28
4.1 Historische achtergrond.....	29
4.1.1 Hoboken	29
4.1.2 De lagere school.....	30
4.1.3 Beschermde, vastgestelde en wetenschappelijke inventarissen	31
4.1.4 Centrale archeologische inventaris (CAI)	32
4.1.5 Reeds bekrachtigde archeologienota's	34
4.2 Cartografische bronnen	35
4.2.1 Fricxkaart (1712).....	35
4.2.2 Ferrariskaart (1771- 1778).....	36
4.2.3 Atlas der Buurtwegen (1841).....	37

4.2.4	Vandermaelenkaart (1846-1854)	38
4.2.5	Topografische kaart van België uit 1873	39
4.2.6	Topografische kaart van België uit 1939	40
4.2.7	Topografische kaart van België uit 1969	41
4.3	Recente landschapsveranderingen	42
5	Besluit	45
5.1	Landschappelijke en archeologische gegevens	45
5.2	Inschatting potentieel tot kennisvermeerdering	45
6	Samenvatting	47
7	Kwaliteitscontrole en ondertekening	48
8	Bibliografie	49
8.1	Literaire bronnen	49
8.2	Websites	49

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1: GRB met weergave van het onderzoeksgebied.	10
Figuur 2: Luchtfoto (middenschalige winteropname, 2019) met weergave van het onderzoeksgebied.	10
Figuur 3: De huidige inrichting van het onderzoeksgebied.	12
Figuur 4: GRB met locaties van de ondergrondse ruimtes binnen het onderzoeksgebied.	Fout!
Bladwijzer niet gedefinieerd.	
Figuur 5: Foto van het schoolplein met zicht naar het noordwesten (Initiatiefnemer 2020).	13
Figuur 6: Foto van het schoolplein met zicht naar het noordoosten (Initiatiefnemer 2020).	14
Figuur 7: Het gebouw aan de Alfons de Cockstraat 56 (Google Maps 2020). Het betreft het middelste bruine gebouw.	14
Figuur 8: Dwarsdoorsnede met bestaande kelder (Initiatiefnemer 2020).	15
Figuur 9: Dwarsdoorsnede van de achtergevel van de Van Peenestraat met bestaande kelder (Initiatiefnemer 2020).	15
Figuur 10: Dwarsdoorsnede met bestaande kelder (Initiatiefnemer 2020).	16
Figuur 11: Dwarsdoorsnede met bestaande kelder (Initiatiefnemer 2020).	16
Figuur 12: Locaties van de rioleringen en putten binnen het onderzoeksgebied (Initiatiefnemer 2020).	17
Figuur 13: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied.	19
Figuur 14: GRB met weergave van het onderzoeksgebied en de hoogtelijnen.	20
Figuur 15: Hoogteprofielen, zie ligging in Figuur 14 (Geopunt 2020).	20
Figuur 16: DHM kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied en de waterlopen in de omgeving.	21
Figuur 17: DHM Vlaanderen II (Skyview factor 0,25 m) met aanduiding van het onderzoeksgebied. ...	22
Figuur 18: De Bodemkaart met weergave van het onderzoeksgebied.	23
Figuur 19: Quartairgeologische kaart met weergave van het onderzoeksgebied.	24
Figuur 20: Quartaire sequentie 1 (Geopunt 2020; Quartairgeologische kaart).	24
Figuur 21: Gedigitaliseerde Tertiairgeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied.	25
Figuur 22: Bodemerosiekaart op perceelsniveau met aanduiding van het onderzoeksgebied.	26
Figuur 23: Bodembedekkingskaart (2015) met aanduiding van het onderzoeksgebied.	27
Figuur 24: Erfgoedwaarden uit de Inventaris Onroerend Erfgoed in de ruimere omgeving van het onderzoeksgebied.	32
Figuur 25: Weergave van CAI waardes in de ruime omgeving van het onderzoeksgebied.	33
Figuur 26: GRB met weergave van de reeds bekrachtigde archeologienota's en nota's.	34
Figuur 27: Fricxkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied.	35
Figuur 28: Ferrariskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied.	36
Figuur 29: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied.	37
Figuur 30: Vandermaelenkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied.	38
Figuur 31: Topografische kaart uit 1873 met weergave van het onderzoeksgebied.	39
Figuur 32: Topografische kaart uit 1939 met weergave van het onderzoeksgebied.	40
Figuur 33: Topografische kaart uit 1969 met weergave van het onderzoeksgebied.	41
Figuur 34: Orthofotomozaïek (kleinschalige zomeropname uit 1971) met weergave van het onderzoeksgebied.	42
Figuur 35: Orthofotomozaïek (kleinschalige zomeropname uit 1979-1990) met weergave van het onderzoeksgebied.	43
Figuur 36: Orthofotomozaïek uit 2014 (middenschalige winteropnamen) met weergave van het onderzoeksgebied.	43

Figuur 37: Orthofotomozaïek uit 2019 (middenschalige winteropname) met weergave van het onderzoeksgebied.....	44
---	----

LIJST VAN TABELLEN

Tabel 1: Administratieve gegevens	8
Tabel 2: De huidige bebouwing binnen het onderzoeksgebied samen met de oppervlakte en de verstoringsdiepte.....	12
Tabel 3: Geraadpleegde bronnen (Cartesius; Geopunt, Inventaris Onroerend Erfgoed 2020).....	28
Tabel 4: CAI meldingen rondom het onderzoeksgebied (CAI Onroerend Erfgoed 2020; Leonard 2017).	33

DEEL 1 VERSLAG VAN RESULTATEN

1 INLEIDING

1.1 THESAURUS

Bureauonderzoek, Antwerpen, Alfons De Cockstraat, schoolgebouw, Creatopia, vrijgave.

1.2 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Projectcode: 28084	Onroerend Erfgoed: 2020C383
ISSN-nummer	2406-3940
Erkend Archeoloog	ABO nv
Erkenningsnummer	OE/ERK/Archeoloog/2017/00167
Naam + adres onderzoeksgebied	
- Straat + nr.:	Alfons De Cockstraat 56
- Postcode:	2020
- Fusiegemeente:	Antwerpen
- Land:	België
Lambertcoördinaten (1972 EPSG: 31370)	Xmin: 150362.64, Xmax: 208852.71 Ymin: 150474.36, Ymax: 208924.01
Kadaster	
- Gemeente:	Antwerpen
- Afdeling:	9
- Sectie:	I
- Percelen:	2493/00A002 en 2493/00X000
Onderzoekstermijn	Maart 2020

Tabel 1: Administratieve gegevens

1.3 DOEL VAN HET ONDERZOEK

Het doel van de archeologienota is nagaan in welke mate het archeologisch bodemarchief bedreigd wordt door een nakende ingreep in de bodem. Het onderzoek heeft drie objectieven:

1. Er wordt op basis van de beschikbare informatie nagegaan of er archeologische resten te verwachten zijn op het terrein.

2. Er wordt nagegaan hoe goed deze archeologische resten bewaard zijn gebleven en in hoeverre deze bedreigd zijn door de geplande bouwwerken.
3. Er wordt nagegaan wat het potentieel tot kennisvermeerdering is.

De gegevens voor deze analyse worden gehaald uit bestaande en ontsloten landschappelijke, bouwkundige en archeologische inventarissen en kaarten in combinatie met de plannen geleverd door de initiatiefnemer. Op basis van de resultaten van dit onderzoek zal een advies worden geformuleerd voor eventueel archeologisch vervolgonderzoek, *in situ* bewaring of vrijgave van het terrein.

1.4 AANLEIDING VAN HET ONDERZOEK

Deze archeologienota kwam tot stand in opdracht van de initiatiefnemer naar aanleiding van de renovatie van het schoolgebouw Creatopia aan de Alfons de Cockstraat 56 te Hoboken (provincie Antwerpen).

De geplande werkzaamheden worden beschouwd als een ingreep in de bodem. Doordat de oppervlakte van het perceel waarop deze ingreep betrekking heeft de grens van 3.000 m² overschrijdt (ca. 3.755 m²) en de ingreep in de bodem de grens van 1.000 m² overschrijdt buiten een archeologische zone, moet er in het kader van het Onroerend Erfgoeddecreet, voorafgaand aan het verkrijgen van een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen, een archeologienota worden opgemaakt om het archeologisch potentieel te evalueren (art. 5.4.1. Onroerend Erfgoeddecreet). Het bureauonderzoek moet uitwijzen of een onderzoek met ingreep in de bodem mogelijk en wenselijk is voor het onderzoeksgebied. Enkel de impact van de sloop van de bestaande gebouwen op het bodemarchief zal binnen deze archeologienota afgewogen worden.

1.5 AFBAKENING ONDERZOEKSGBIED

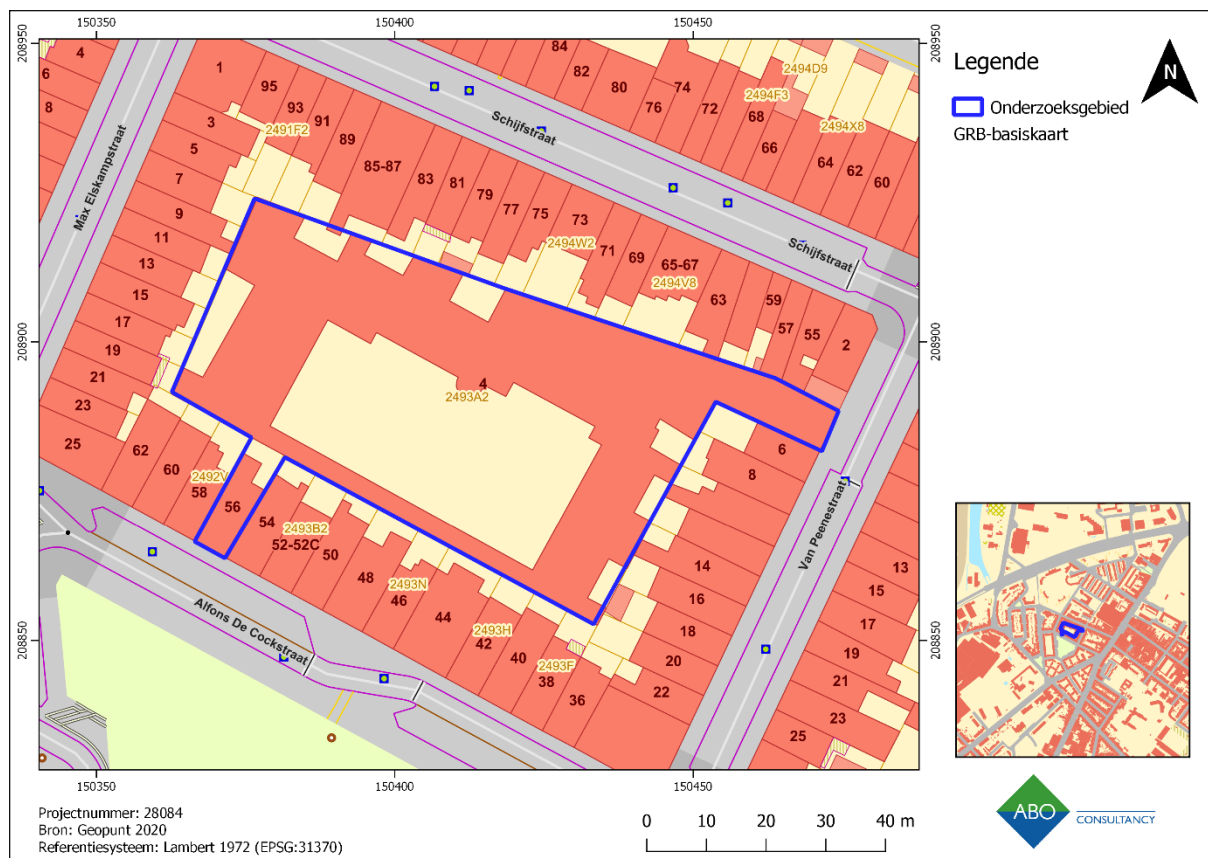
Het onderzoeksgebied betreft het bestaande schoolgebouw van de lagere school aan de Alfons de Cockstraat te Hoboken, Antwerpen (provincie Antwerpen). De school bevindt zich binnen een bouwblok dat tussen de Van Peenestraat (oost), de Schijfstraat (noord), de Max Elskampstraat (west) en de Alfons De Cockstraat (zuid) is gelegen (Figuur 1 en Figuur 2). Het omvat de percelen 2493/00A002 en 2493/00X000. Het onderzoeksgebied heeft een totale oppervlakte van ca. 3.755 m².

1.6 ONDERZOEKSSTRATEGIE

De volgende twee stappen worden ondernomen om een archeologisch verwachtingsprofiel op te stellen:

- 1) Een analyse van de bestaande en ontsloten landschappelijke gegevens plaatst het studiegebied in een breder landschappelijk kader (hfst. 3). Hiertoe werd zowel kaartmateriaal als literaire bronnen geconsulteerd.
- 2) Een analyse van de bestaande en ontsloten historische en archeologische gegevens geven inzicht in het archeologisch potentieel van het studiegebied (hfst 4). Hierbij werden voornamelijk inventarissen onroerend erfgoed en historische kaarten geraadpleegd.

Het archeologisch verwachtingsprofiel wordt vervolgens geconfronteerd met de aard van de geplande werken teneinde de impact van deze werken te bepalen en een advies te formuleren.

Figuur 1: GRB met weergave van het onderzoeksgebied.

Figuur 2: Luchtfoto (middenschalige winteropname, 2019) met weergave van het onderzoeksgebied.

2 AARD VAN DE BEDREIGING

2.1 HUIDIGE SITUATIE

Het onderzoeksgebied bevindt zich binnen een bouwblok tussen de Van Peenestraat (oost), de Schijfstraat (noord), de Max Elskampstraat (west) en de Alfons de Cockstraat (zuid) en is volledig in een verstedelijkt gebied gelegen. Het onderzoeksgebied heeft een totale oppervlakte van ca. 3.755 m² (Figuur 3 en Tabel 2).

Voordat er werd begonnen met de bouw van de school en de aanleg van de speelplaats is het onderzoeksgebied voor ca. 80 tot 90 cm opgehoogd (Initiatiefnemer 2020).

2.1.1 SCHOOLGEBOUW

Binnen het onderzoeksgebied staat de lagere school Creatopia. Dit U-vormige gebouw heeft een totale oppervlakte van ca. 2.162 m² (Figuur 3 tot en met Figuur 6). Over de gehele oppervlakte is een vloerplaat van ca. 0,15 tot 0,20 m-MV dik aanwezig, met uitzondering van het stooklokaal. Het gebouw is gefundeerd op zolen en funderingstroken.

Het bestaande gebouw is volledig onderkelderd. Er zijn bijvoorbeeld delen in gebruik als archieven (10,13 m² en 11,86 m²), ruimte onderhoudspersoneel (33 m²), fietsenstalling (18 m²), berging technieken (5,95 m² en 5 m²), stooklokaal (80,75 m²). De diepte van deze ondergrondse variëren tussen de 1,3 en 3,34 m-MV.

2.1.2 ADMINISTRATIEVE UNIT

Aan de Alfons de Cockstraat 56 staat een gebouw over een oppervlakte van ca. 90 m². Het gebouw is gefundeerd op zolen en funderingstroken. Onder het gebouw is kelder aanwezig van ca. 66 m² en bevindt zich op maximaal 1,8 m-MV diepte.

2.1.3 SCHOOLPLEIN

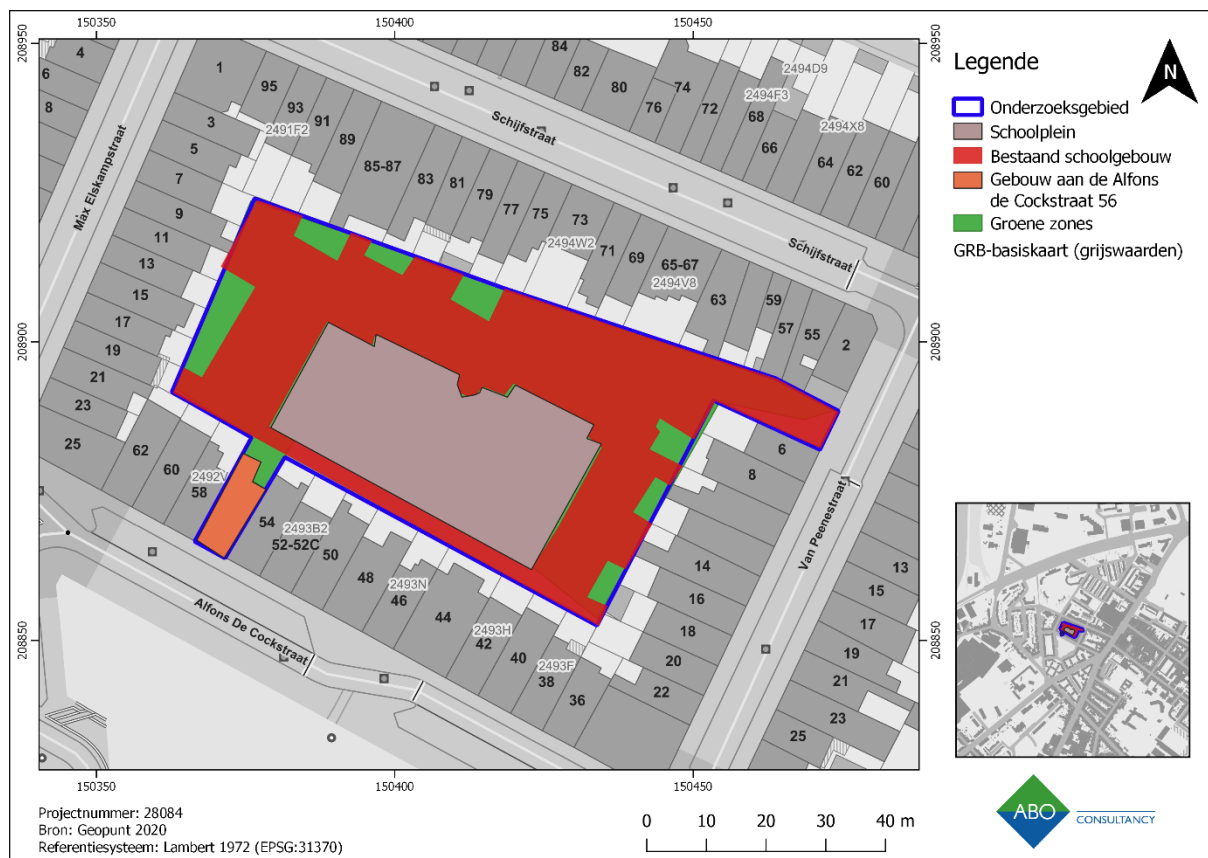
In het midden van het U-vormige gebouw is het schoolplein gelegen. Dit schoolplein is verhard met asfalt en omvat een totale oppervlakte van ca. 1.155 m². Hier is het bodemarchief voor ca. 0,5 m-MV diep verstoord door de aanleg van de verhardingen. Deze bodemverstoring bevindt zich volledig in het opgehoogd gebied.

2.1.4 GROENE ZONES

Rondom het schoolgebouw zijn enkele kleine groene zones voorzien. Deze zones zijn voornamelijk bedekt met gras en omvatten een totale oppervlakte van ca. 348 m². Hier is het bodemarchief voor ca. 0,5 m-MV diep verstoord door de aanleg hiervan.

2.1.5 RIOLERINGEN EN PUTTEN

Door het onderzoeksgebied lopen ook rioleringen en nutsleidingen. De rioleringen zijn op ca. 2 m-MV diepte gelegen en de nutsleidingen op ca. 1 m-MV. De exacte ligging is in Figuur 4 af te lezen.

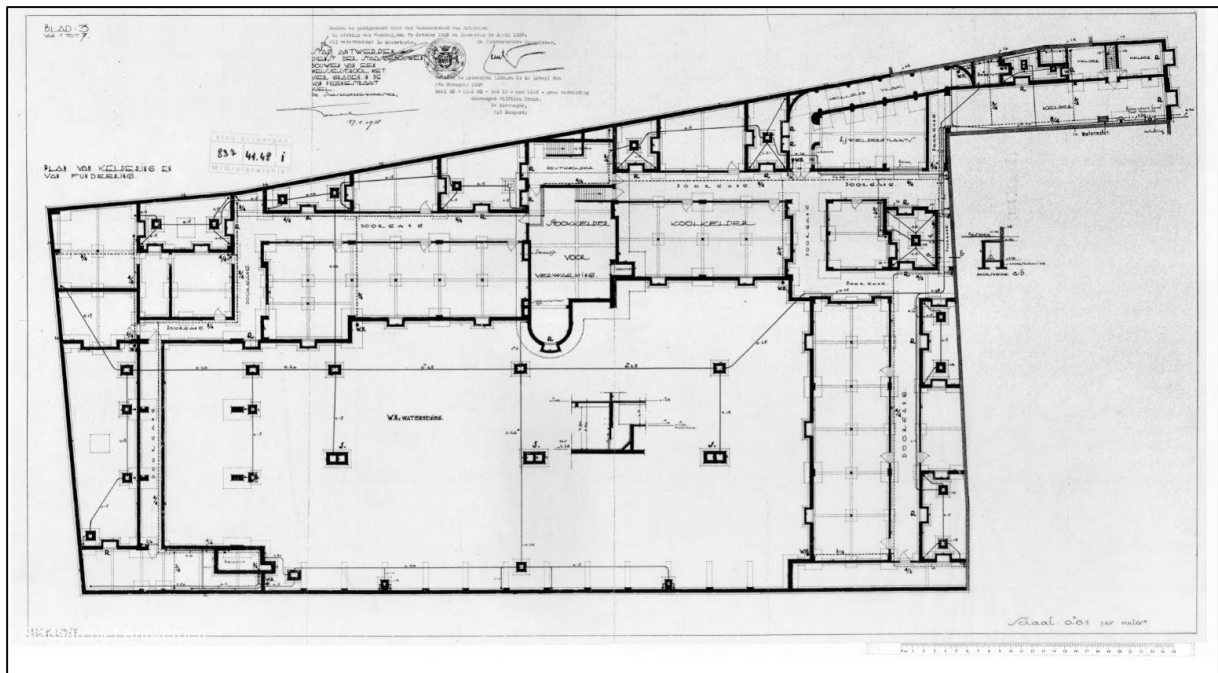

Figuur 3: De huidige inrichting van het onderzoeksgebied.

Huidige bebouwing	Oppervlakte	Verstoringsdiepte
Schoolgebouw	Ca. 2.162 m ²	Niet bekend
Gebouw aan de Alfons de Cockstraat 56	Ca. 90 m ²	Niet bekend
Verhardingen (schoolplein)	Ca. 1.155 m ²	0,5 m-MV
Rioleringen	n.v.t.	2 m-MV
Nutsleidingen	n.v.t.	1 m-MV
Groene zones (bij elkaar opgeteld)	Ca. 348 m ²	0,5 m-MV

Tabel 2: De huidige bebouwing binnen het onderzoeksgebied samen met de oppervlakte en de verstoringsdiepte.

De lagere school is gebouwd in 1937 – 1939 door de Stad Antwerpen, onder leiding van stadsbouwmeester Emile van Averbek. Het schoolgebouw is dan ook beschermd als bouwkundig element (ID: 215031) en is vastgesteld als bouwkundig erfgoed (ID: 104450). In hoofdstuk 4 wordt de geschiedenis van de school verder toegelicht.

Figuur 6: Een foto uit 2015 van het schoolplein met zicht naar het noordoosten (Initiatiefnemer 2020).

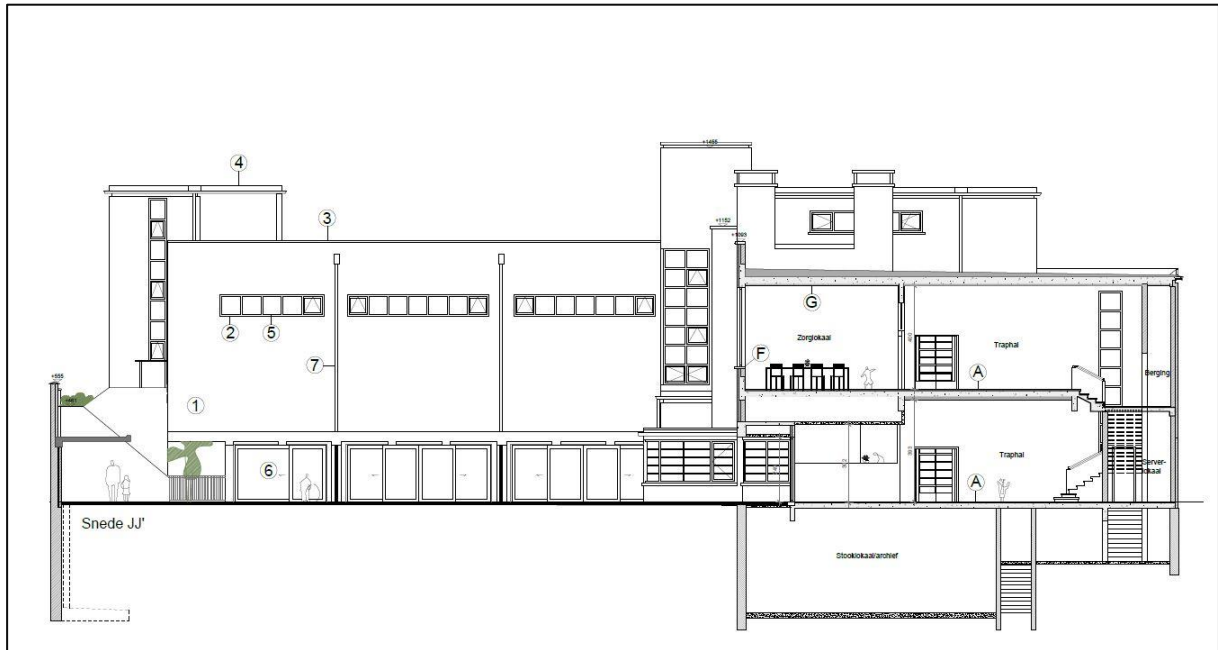

Figuur 7: Het gebouw aan de Alfons de Cockstraat 56 (Google Maps 2020). Het betreft de gele woning met garagepoort.

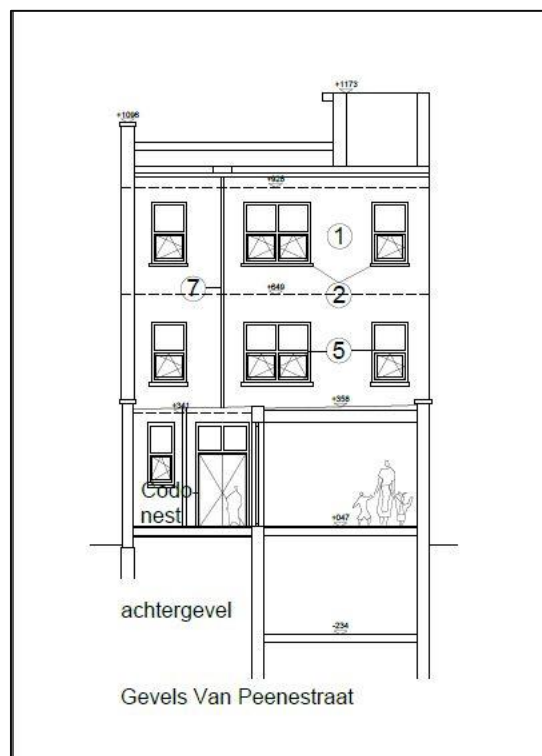
2.2 TOEKOMSTIGE SITUATIE

2.2.1 NIEUWBOUW

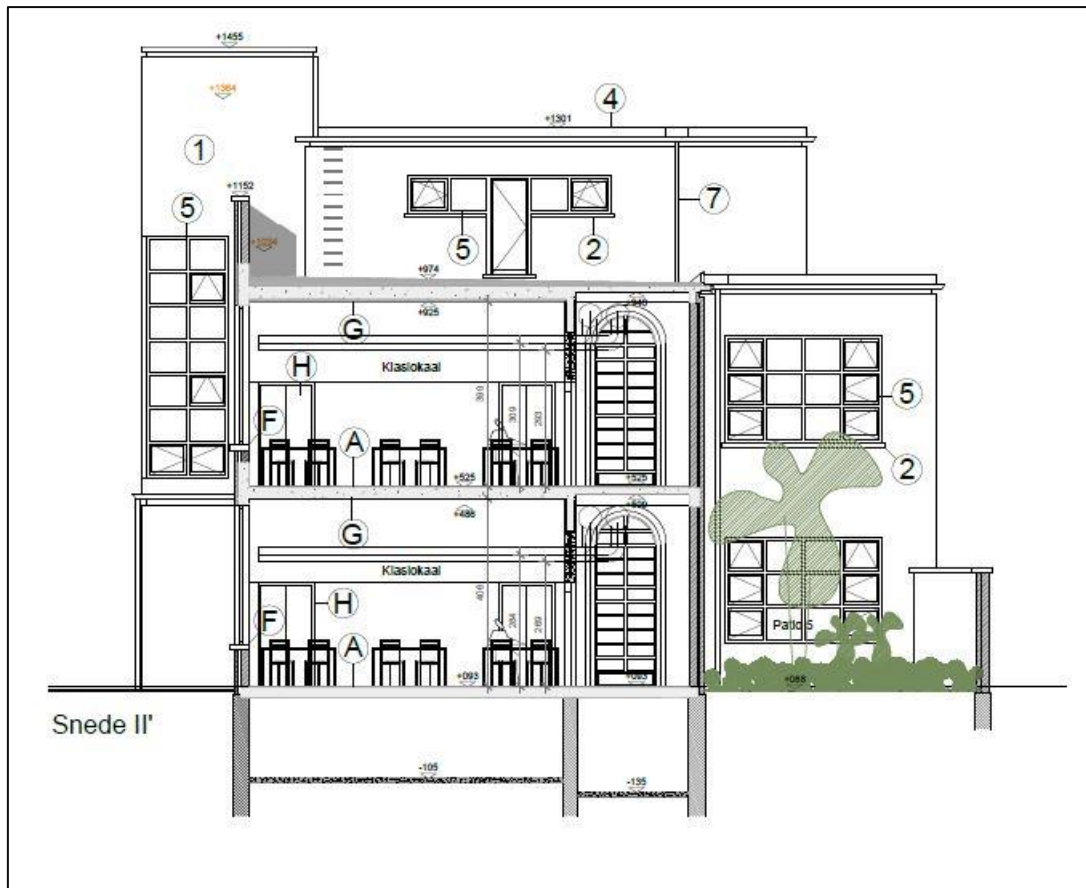
Het bestaande gebouw zal worden gerenoveerd. De school blijft dus integraal behouden. De bestaande kelders zullen blijven behouden in huidige vorm (zie Figuur 8 tot en met Figuur 12). Er vinden dus geen nieuwe bodemverstoringen plaats.

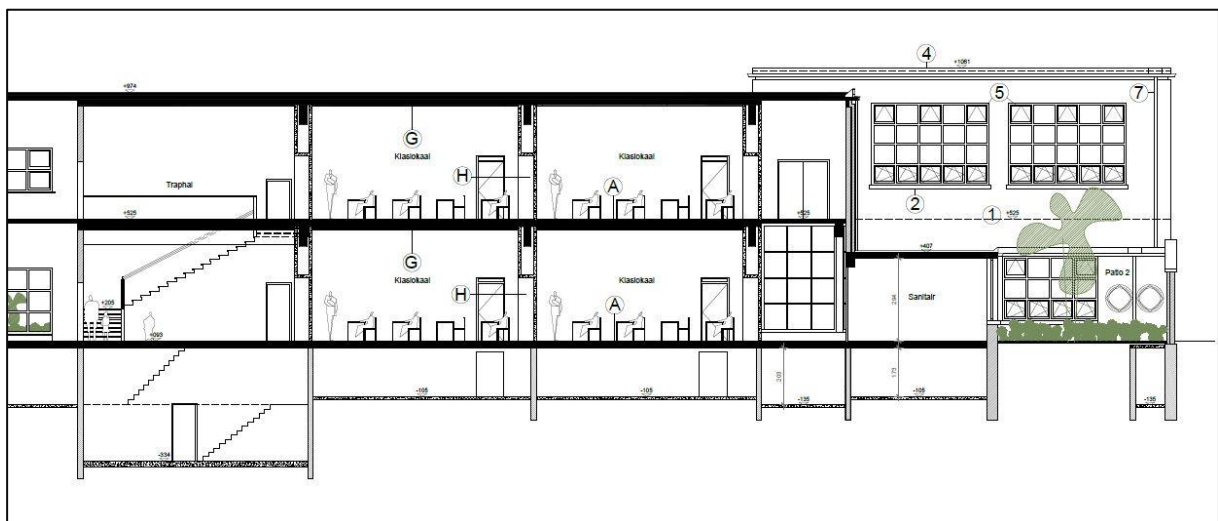
Figuur 8: Dwarsdoorsnede met bestaande kelder (Initiatiefnemer 2020).

Figuur 9: Dwarsdoorsnede van de achtergevel van de Van Peenestraat met bestaande kelder (Initiatiefnemer 2020).

Figuur 10: Dwarsdoorsnede met bestaande kelder (Initiatiefnemer 2020).

Figuur 11: Dwarsdoorsnede met bestaande kelder (Initiatiefnemer 2020).

2.2.2 ADMINISTRATIEVE UNIT AAN DE ALFONS DE COCKSTRAAT

De administratieve unit in het zuiden van het onderzoeksgebied wordt afgebroken en opnieuw vervangen door een nieuwe constructie. De nieuwe funderingen zullen niet dieper gaan dan de bestaande funderingen (1,2 m-MV). De bestaande kelder zal tevens worden opgevuld.

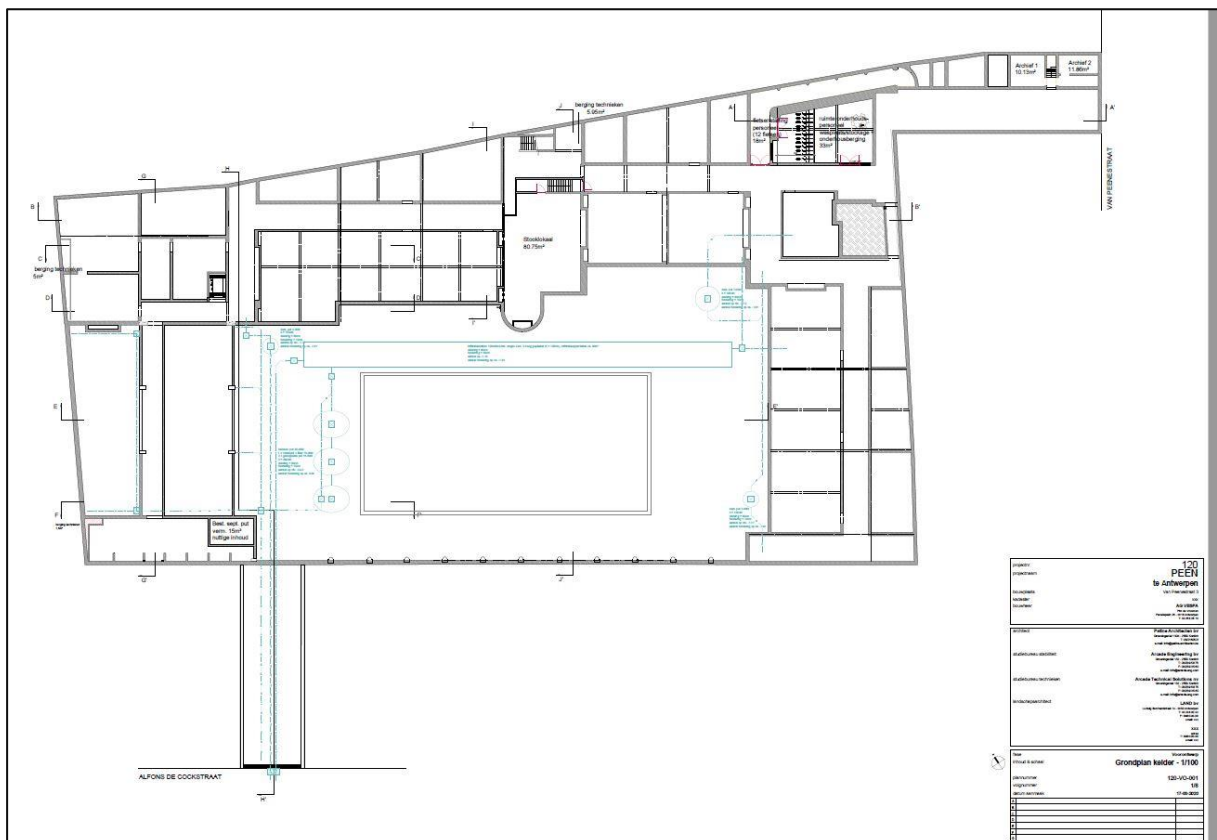
2.2.3 SCHOOLPLEIN

De speelplaats wordt volledig vernieuwd. Momenteel is het schoolplein ca. 1.155 m² groot en verhard. De aanleg van de verharding heeft het bodemarchief reeds voor ca. 0,5 m-MV diep verstoord en vindt in zijn geheel plaats in een opgehoogde zone van ca. 0,8 tot 0,9 m hoog. De nieuwe verharding zal binnen de bestaande verstoring plaatsvinden.

2.2.4 RIOLERINGEN

Binnen het onderzoeksgebied worden de bestaande rioleringen verwijderd en nieuwe rioleringen aangelegd. De leidingen lopen voornamelijk binnen het schoolplein richting de Alfons de Cockstraat. Er wordt een RWA (regenwaterafvoerleiding) en een DWA (droogweerafvoerleiding) aangelegd. Deze leidingen worden maximaal tussen de 2 en 3 m-MV diep aangelegd. De maximale breedte van de aanlegsluif bedraagt ca. 1,5 m.

De leidingen zullen worden verbonden met septische putten en een hemelwaterput. Deze putten zijn maximaal 10 m² groot en zullen maximaal 2,42 m-MV diep worden geplaatst (Figuur 12).

Figuur 12: Locaties van de rioleringen en putten binnen het onderzoeksgebied (Initiatiefnemer 2020).

2.2.5 GROENZONES

Binnen de groenzones worden de bestaande verhardingen en rioleringen verwijderd. De patio's worden gedeeltelijk opnieuw verhard en met gras ingezaaid. De geplande werken aan de patio's gaan niet dieper dan de bestaande verstoringen (0,5 m-MV).

2.2.6 CONCLUSIE

Het gehele onderzoeksgebied is volgens de Initiatiefnemer opgehoogd met ca. 0,8 – 0,9 m hoge grond.

Het bestaande schoolgebouw zal worden gerenoveerd. De school blijft dus integraal behouden. Het huidige schoolgebouw is daarnaast volledig onderkelderd. De kelders variëren in diepte tussen de 1,34 en 3,54 m-MV en zullen blijven behouden in de toekomstige situatie.

De administratieve unit aan de Alfons De Cockstraat zal worden afgebroken en vervangen. Van de nieuwe constructie komen de funderingen niet dieper dan de bestaande (1,2 m-MV). De huidige kelder onder het pand zal worden opgevuld.

Het schoolplein (ca. 1.155 m²) wordt opnieuw verhard. Hier zullen de verstoringen niet dieper gaan dan de bestaande (0,5 m-MV). De verhardingen zijn en worden bovendien in de bestaande ophoging geplaatst.

De bestaande rioleringen hebben het bodemarchief slechts lokaal verstoord. De nieuwe rioleringen worden in een aanleggleuf van ca. 1,5 m breed en 2 tot 3 m-MV diep in talud aangelegd. Dit geeft bij vervolgonderzoek een zeer beperkt ruimtelijk inzicht.

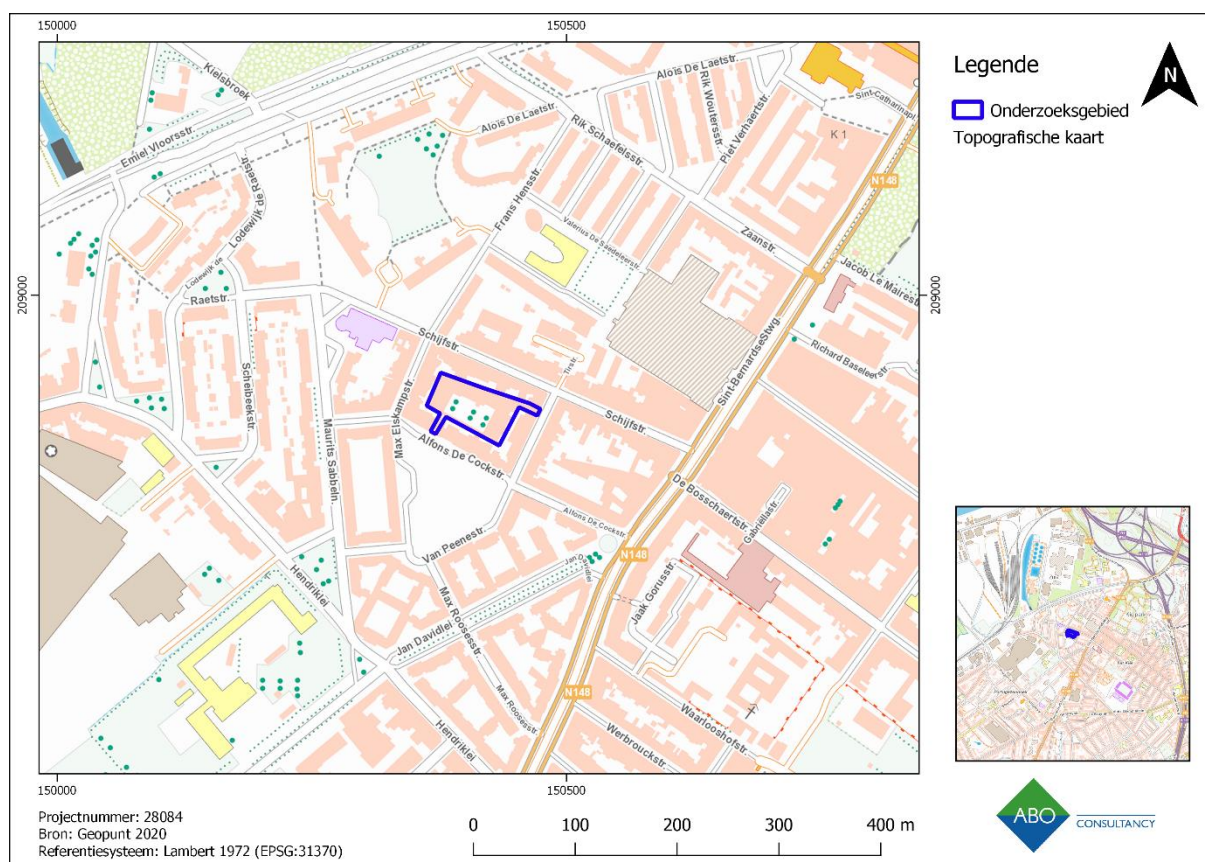
3 ASSESSMENTRAPPORT: LANDSCHAPPELIJKE ANALYSE

3.1 TOPOGRAFISCHE SITUERING

3.1.1 TOPOGRAFIE

Het onderzoeksgebied bevindt zich binnen een bouwblok dat omgeven wordt door de Van Peenestraat (oost), de Schijfstraat (noord), de Max Elskampstraat (west) en de Alfons de Cockstraat (zuid) in Hoboken aan de rand van Antwerpen. Het is binnen een dichtbebouwde zone gelegen. Ten zuiden ligt het sociale woonblok Hennig, Thiebaud en Eric Sasse, waartussen een hondenparkje is gesitueerd.

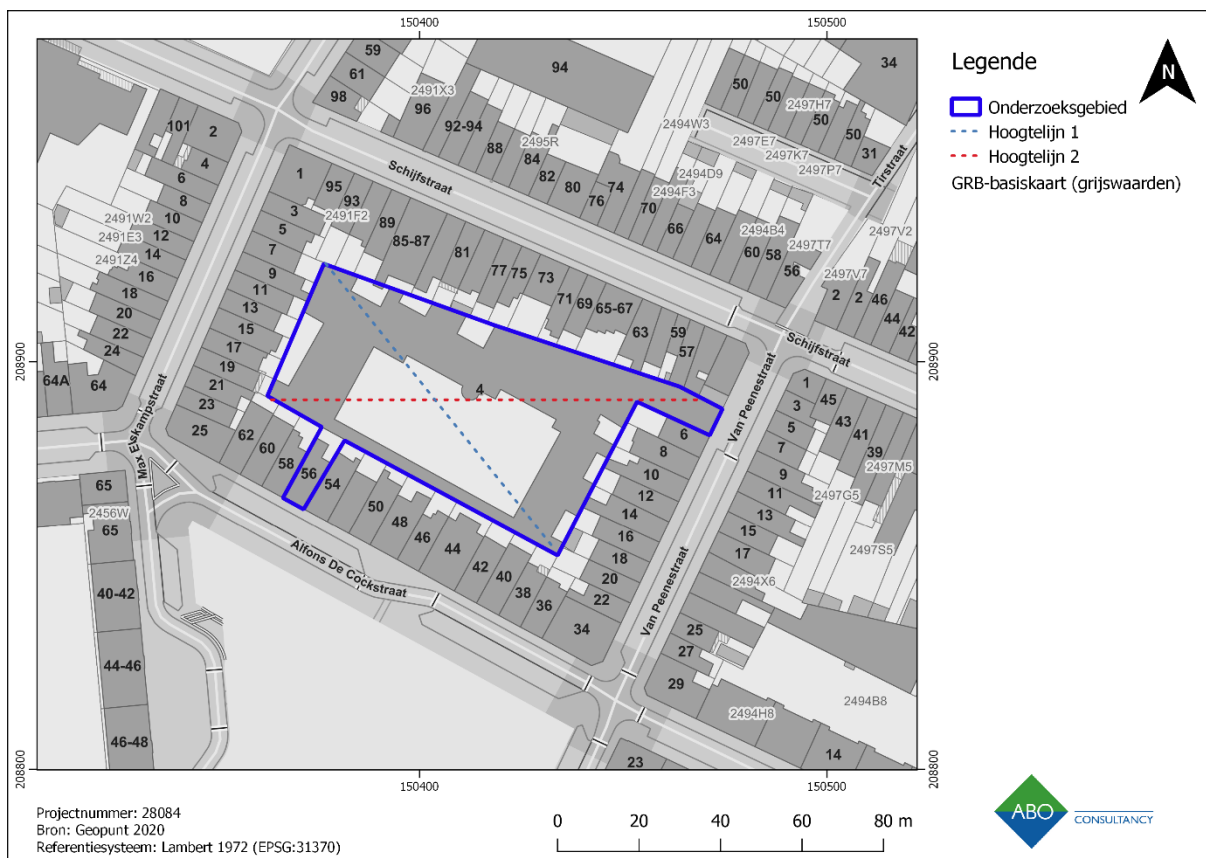
Het onderzoeksgebied is volledig binnen een verstedelijkt gebied gelegen, waardoor de topografie van het natuurlijke landschap sterk aangetast is.

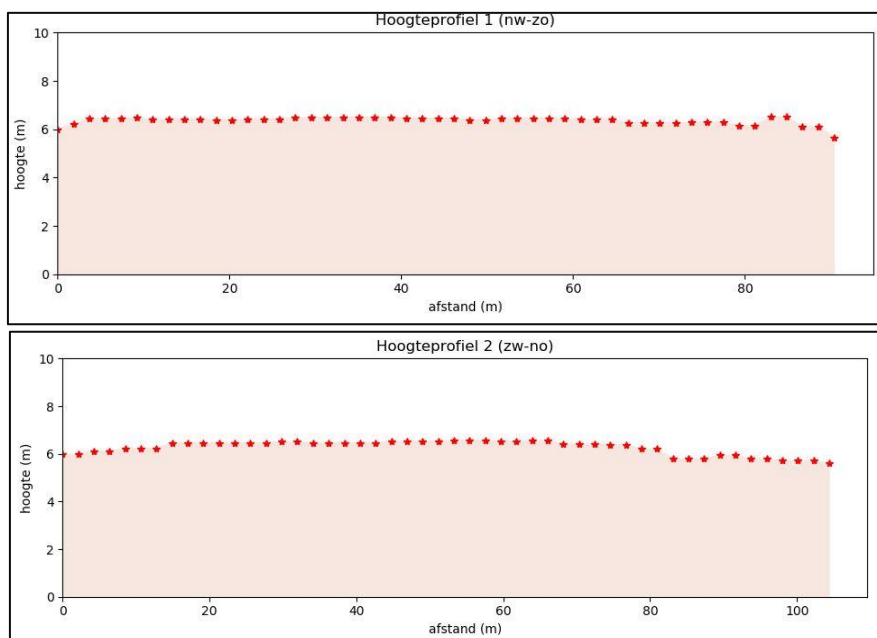
Figuur 13: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied.

3.1.2 HOOGTEVERLOOP

Op basis van de hoogteprofielen kan worden vastgesteld dat de hoogte binnen het onderzoeksgebied over het algemeen vlak is. De hoogte van het maaiveld binnen het onderzoeksgebied is op een gemiddelde hoogte van ca. 6,6 m TAW gelegen. De randen van het onderzoeksgebied zijn iets lager gelegen ten opzichte van de rest van het onderzoeksgebied, namelijk op ca. 5,7 m TAW (hoogteprofiel 1, Figuur 14 en Figuur 15). Het onderzoeksgebied is dus naar alle waarschijnlijk in het verleden opgehoogd met ca. 0,9 m voor het bouwrijp maken van het terrein.

Figuur 14: GRB met weergave van het onderzoeksgebied en de hoogtelijnen.

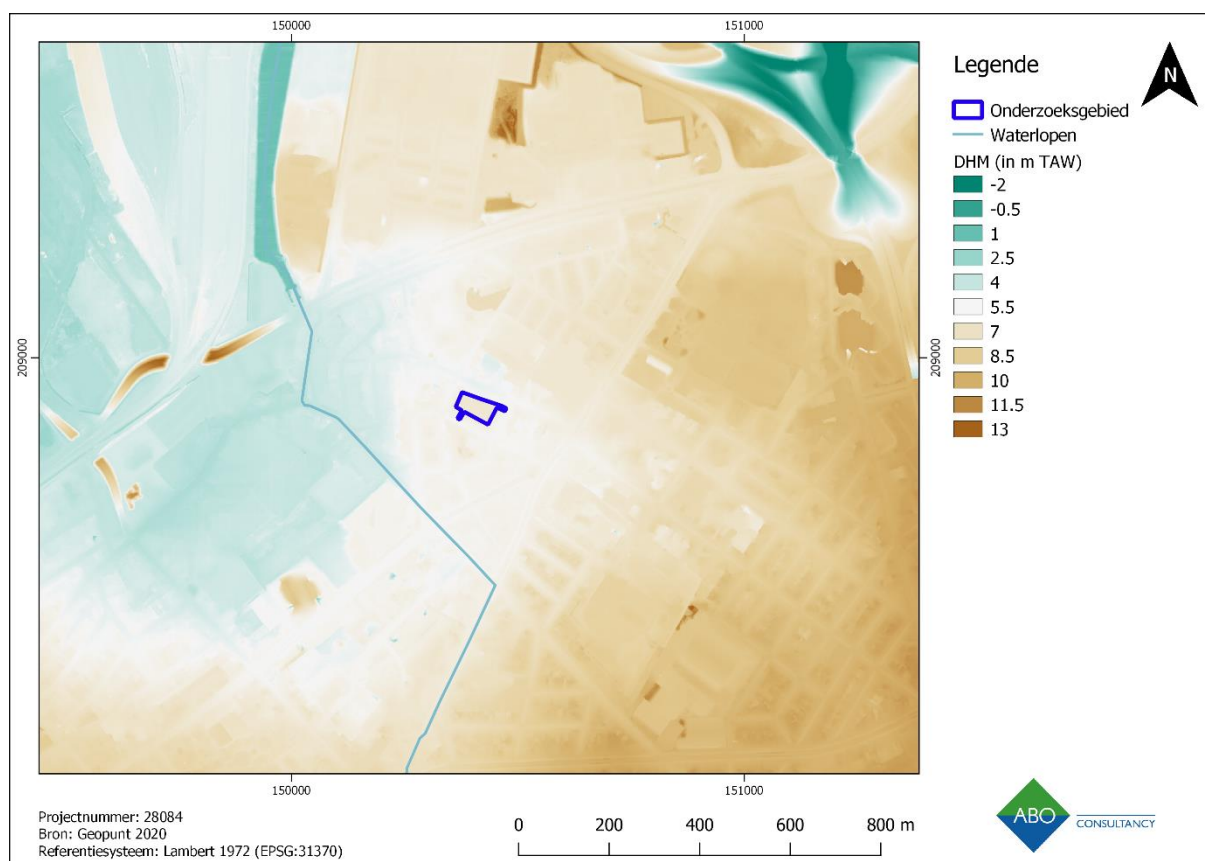

Figuur 15: Hoogteprofielen, zie ligging in Figuur 14 (Geopunt 2020).

3.1.3 HOOGTEMODELKAARTEN

Het reliëf is in de vorm van een DHM en het DHM Vlaanderen II (Skyviewkaart) weergegeven (Figuur 16). Op de DHM is te zien het onderzoeksgebied zich binnen een licht verhoogd landschap is gelegen ten opzichte van de ruimere omgeving. Het onderzoeksgebied bevindt zich gemiddeld op ca. 6,4 m TAW. Ten zuidoosten komt een hoger gelegen gebied voor. Op ca. 200 m ten westen van het onderzoeksgebied stroomt de Hollebeek.

Op Skyviewkaart zijn de zichtbare contouren binnen het onderzoeksgebied voornamelijk te associëren met de huidige bebouwing binnen het onderzoeksgebied. De contouren van het schoolgebouw samen met het schoolplein is zichtbaar. Rondom het onderzoeksgebied zijn de desbetreffende contouren vooral te associëren met de aanwezige dichte bebouwing (Figuur 17).

Figuur 16: DHM kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied en de waterlopen in de omgeving.

Figuur 17: DHM Vlaanderen II (Skyview factor 0,25 m) met aanduiding van het onderzoeksgebied.

3.2 BODEMKUNDIGE SITUERING

3.2.1 BODEMKAART

De ondergrond van het onderzoeksgebied en de ruimere omgeving zijn gekarteerd als **OB**-bodems. In sommige gevallen hebben menselijke ingrepen een grote impact op de bodem, waardoor de oorspronkelijke opbouw sterk gewijzigd of zelfs vernietigd werd. In het geval van **OB**-bodems gaat het om gronden die sterk gewijzigd werden door bebouwing. Door de aanwezige verstoring kan het oorspronkelijke bodemtype voor het onderzoeksgebied niet nader bepaald worden (Figuur 18).

Op een afstand van ca. 220 m ten noordwesten en zuidwesten van het onderzoeksgebied zijn er wel nog natuurlijke bodems bewaard gebleven. Omdat de bodems ter hoogte van het onderzoeksgebied waarschijnlijk aansloten bij de bodems in de ruimere omgeving, worden deze kort besproken.

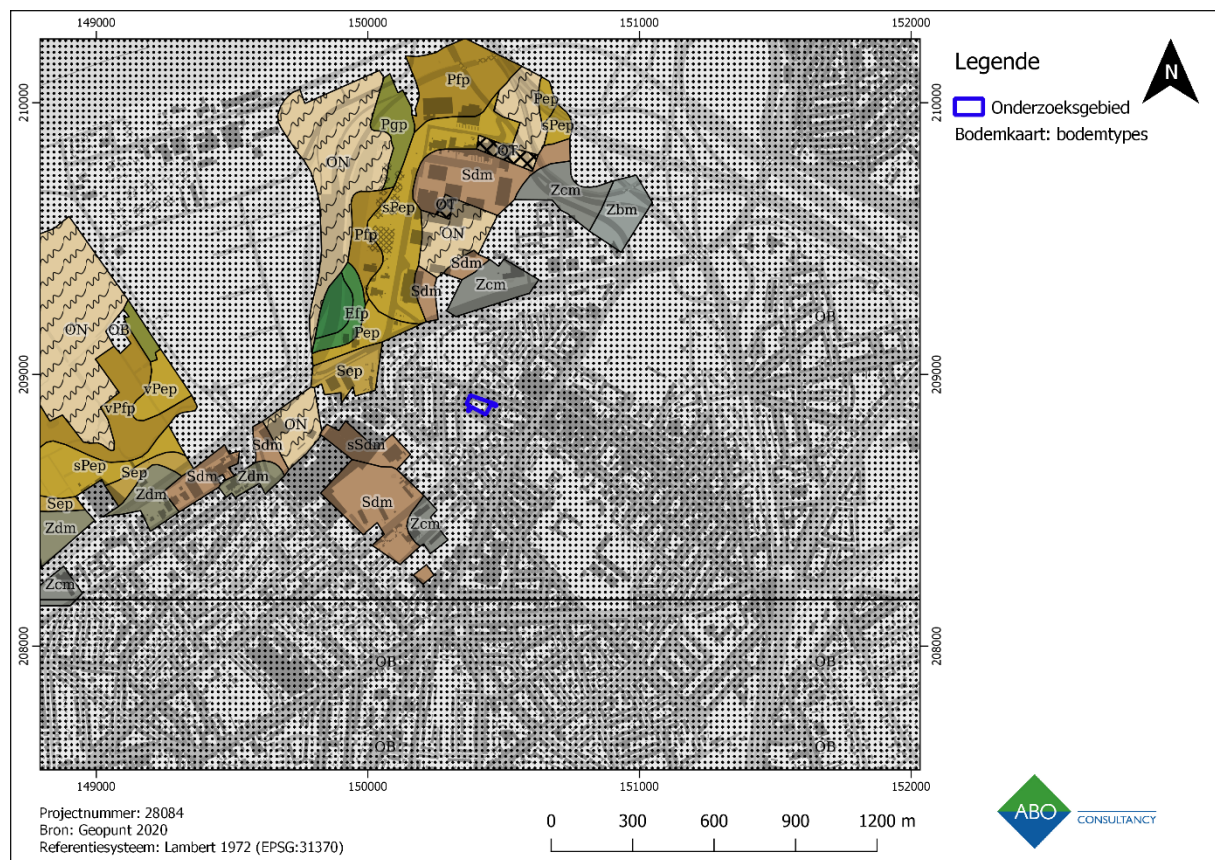
Sdm/sSdm-gronden zijn matig natte, lemige zandbodems met een diepe humusrijke A-horizont van antropogene oorsprong. Deze A-horizont heeft een donkerbruine tot donkergrijze kleur en is meer dan 60cm dik. Onder de A-horizont bevindt zich een verbrokkelde Podzol B-horizont. Roestverschijnselen beginnen op een diepte van 40–60cm (Van Ranst en Sys 2000, 147). **sSdm**-gronden hebben zich op een zandsubstraat gevormd.

Zcm-gronden zijn matig droge zandbodems met een diepe antropogene A-horizont (plaggendek) van minimum 60cm dik. Onder het plaggendek bevindt zich meestal de resten van een verbrokkelde Podzol B horizon. Roestverschijnselen komen voor op een diepte van 60–90 cm (Leonard 2017, 20, Van Ranst en Sys 2000, 133).

Sep-gronden zijn hydromorfe lemige zandbodems zonder profielontwikkeling met een donkergrijze Ap-horizont van 25cm dik met roestverschijnselen. Op 100 cm diepte doet zich een reductiehorizont voor (Leonard 2017, 20, Van Ranst en Sys 2000, 77).

Pep/sPep-gronden zijn natte zandleembodems met een reductiehorizont en een B-horizont met een verbrokkelde textuur. De humusrijke A-horizont heeft een dikte van 20–30cm. Deze bodems vertonen roestverschijnselen vanaf 20 cm onder het maaiveld en een blauwgrijze reductiehorizont op een diepte van 100–120 cm. De **sPep**-variant zijn Pep-gronden die zich op een zandsubstraat hebben gevormd (Leonard 2017, 20).

Efp-gronden zijn sterk tot zeer sterk gleyige grondwaterbodems met een reductiehorizont op leem zonder profielontwikkeling. De A-horizont is meestal verveend en vertoont roestverschijnselen. De reductiehorizont bevindt zich op een diepte van minder dan 80 cm (Leonard 2017, 20).

Figuur 18: De Bodemkaart met weergave van het onderzoeksgebied.

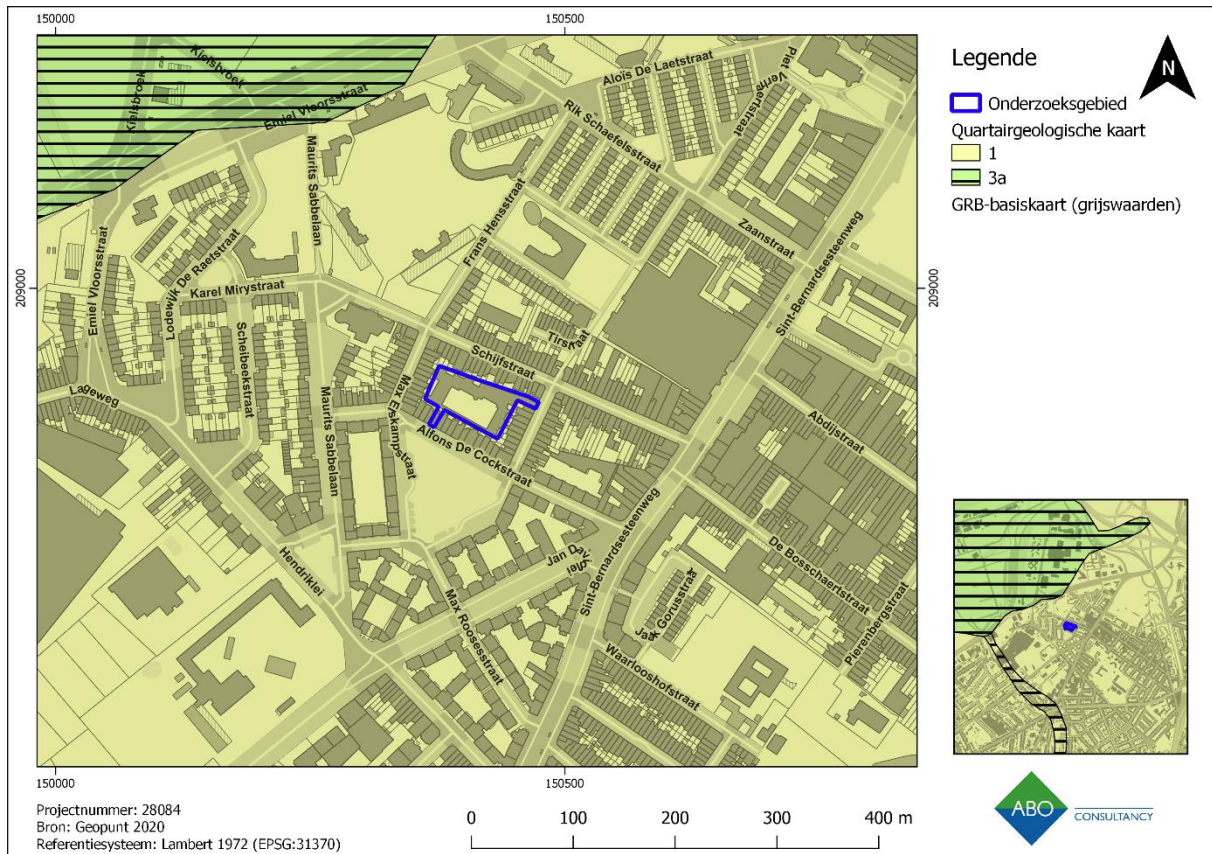
3.2.2 QUARTAIRGEOLOGISCHE KAART

Het onderzoeksgebied bevindt zich in de scheldepolders. Het poldergebied is een lage vlakte die zich tussen 1 m en 4 m TAW bevindt. Echter, op de overgang met de Wase Cuesta liggen er kleine hoogtes die zich gemiddeld 1 m hoger bevinden dan het omliggende landschap (Adams et al. 2002, 6). Het uitzicht van het oorspronkelijke polderlandschap is nog goed bewaard in het natuurgebied “Hobokense Polders” direct ten westen van het projectgebied.

Tijdens het vroeg-Holoceen was er een stijging van de zeespiegel die de ontwatering van het gebied sterk bemoeilijkte. Dit resulteerde in het ontstaan van een moerasbos in de laagst gelegen gebieden. Hierdoor ontwikkelde zich een laag bosveen die over nagenoeg het volledige gebied terug te vinden is.

Dit bosveen werd vervolgens overspoeld tijdens de ontwikkeling van het Schelde-estuarium. Hierbij werden alluviale sedimenten afgezet in de vorm van stroomzanden, oeverwallen en komkleien. Daarna volgden de perimariene sedimenten die werden afgezet als oeverwallen, geulzanden, en schorre- en slikkekleien (Adams et al. 2002, 6).

Volgens de Quartairgeologische kaart (schaal 1:200 000) is de ondergrond van het onderzoeksgebied gekarteerd als profieltype 1 (Figuur 19). Dit profieltype wordt gekenmerkt door eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (laat-Pleistoceen), mogelijk vroeg-Holoceen en/of hellingafzettingen van het Quartair (laat-Pleistoceen). Voor een uitgebreide beschrijving wordt er verwezen naar Figuur 20.

Figuur 19: Quartairgeologische kaart met weergave van het onderzoeksgebied.

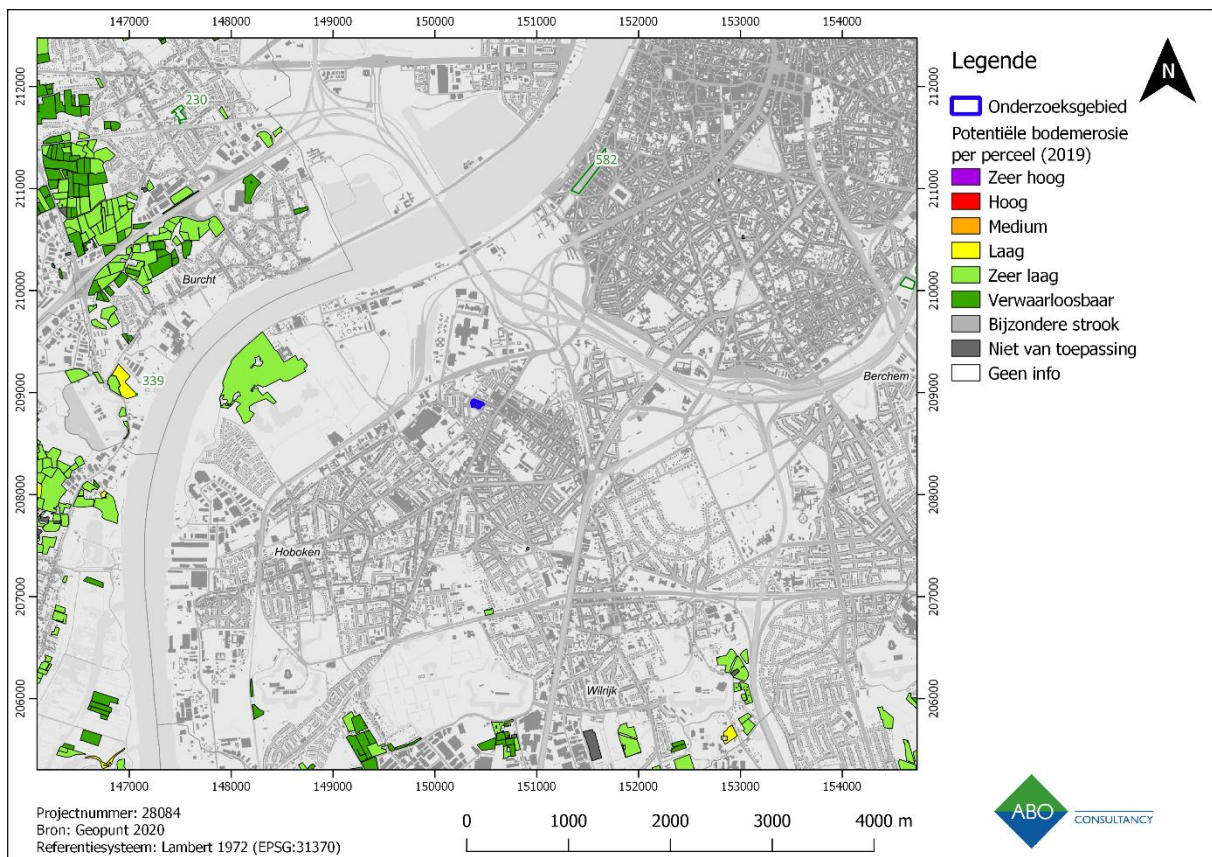

Figuur 20: Quartaire sequentie 1 (Geopunt 2020; Quartairgeologische kaart).

3.2.4 BODEMEROSIEKAART

Het onderzoeksgebied bevindt zich grotendeels in een omgeving waar het potentieel tot bodemerosie niet is gekarteerd (Figuur 22). Dit komt doordat het onderzoeksgebied volledig binnen een verstedelijkt dicht bebouwd gebied is gelegen.

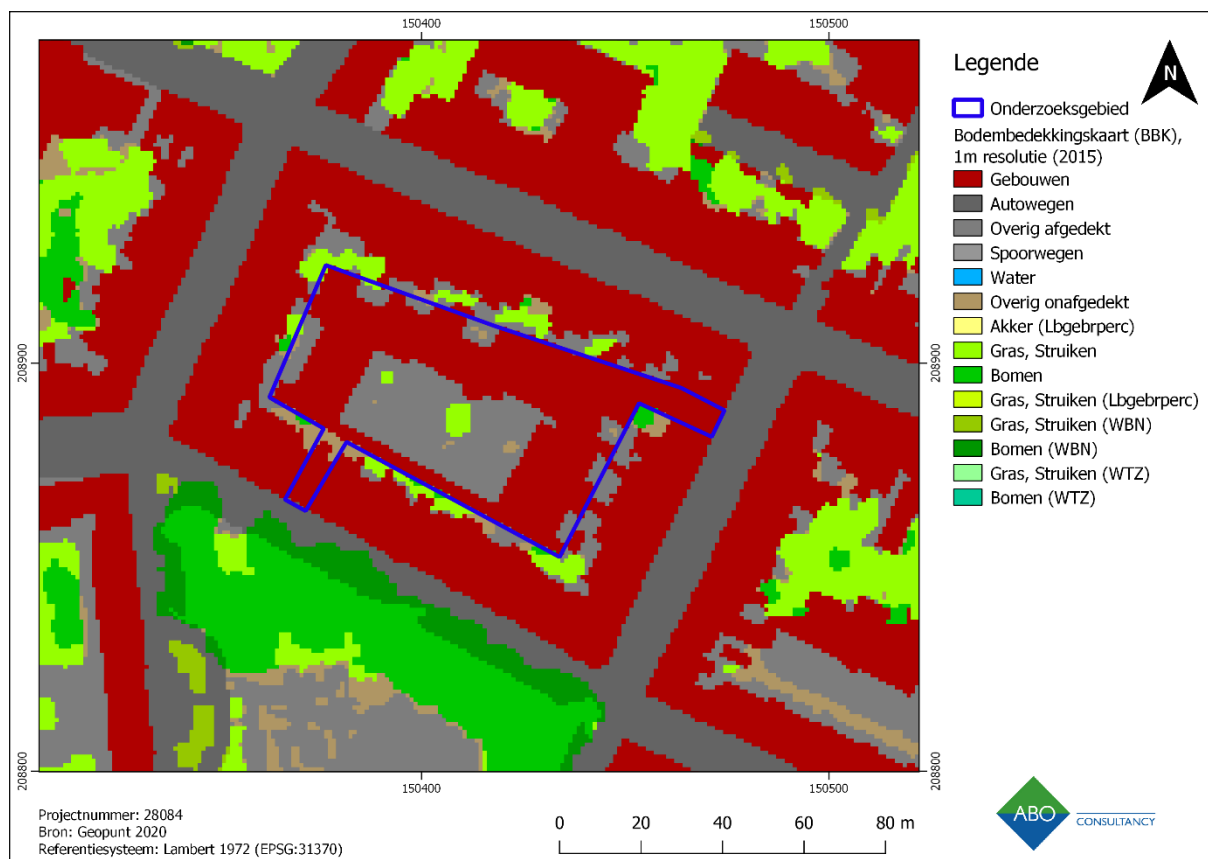
In de ruimere omgeving (op ca. 2,5 km afstand) is de bodemerosiegevoeligheid als zeer laag gekarteerd. Over het algemeen kan gesteld worden dat een laag bodemerosie gehalte bevorderlijk is voor eventueel aanwezige archeologische resten.

Figuur 22: Bodemerosiekaart op perceelsniveau met aanduiding van het onderzoeksgebied.

3.2.5 BODEMBEDEKKINGSKAART

Volgens de Bodembedekkingskaart is het onderzoeksgebied voornamelijk bebouwd (rood) en verhard (grijs). Her en der staan enkele bomen (groen). Dit geldt ook voor de ruimere omgeving van het onderzoeksgebied (Figuur 23). De kaart laat zien dat het onderzoeksgebied zich binnen een zeer dicht bebouwd gebied is gelegen.

Figuur 23: Bodembedekkingskaart (2015) met aanduiding van het onderzoeksgebied.

4 ASSESSMENTRAPPORT: ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS

Geraadpleegde bronnen hoofdstuk 4 met betrekking tot archeologische voorkennis	Toelichting
Inventarissen	
Inventaris archeologische zone	Niet van toepassing
Landschapsatlas	Relevant, cf. 4.2.1
Inventaris bouwkundig erfgoed	Niet van toepassing
Beschermde stads- en dorpsgezichten	Niet van toepassing
Centraal Archeologische Inventaris	Relevant, cf. 4.2.2
Inventaris historische stadskern	Niet van toepassing
Inventaris gebieden waar geen archeologie te verwachten valt (GGA)	Niet van toepassing
Wereldoorlog relictten	Niet van toepassing
Belgisch (verdwenen) molenbestand	Niet van toepassing
Cartografische bronnen	
Fricxkaart (1745)	Relevant, cf. 4.3.1
Ferrariskaart (1771-1778)	Relevant, cf. 4.3.2
Atlas der Buurtwegen (1841)	Relevant, cf. 4.3.3
Vandermaelen kaarten (1846- 1854)	Relevant, cf. 4.3.4
Poppkaart (1842-1879)	Relevant, cf. 4.3.5
Topografische kaart van België uit 1939	Relevant, cf. 4.3.6
Topografische kaart van België uit 1969	Relevant, cf. 4.3.7
Ortholuchtfoto's	
Kleinschalige zomeropnamen, 1971, zwart-wit	Relevant, cf. 4.4
Kleinschalige zomeropnamen, 1990, kleur	Relevant, cf. 4.4
Grootschalige winteropnamen, 2014, kleur	Relevant, cf. 4.4
Grootschalige winteropnamen, 2018, kleur	Relevant, cf. 4.4

Tabel 3: Geraadpleegde bronnen (Cartesius; Geopunt, Inventaris Onroerend Erfgoed 2020).

4.1 HISTORISCHE ACHTERGROND

4.1.1 HOBOKEN

Hoewel het onderzoeksgebied op het grondgebied van Antwerpen ligt, ligt de focus van de onderstaande historische situering eerder op de bewoningsgeschiedenis van het district Hoboken. De reden hiervoor houdt verband met het feit dat de regio van het onderzoeksgebied veelal impulsen heeft gekregen uit deze streek. Zo behoorde het gebied bij de heerlijkheid Hoboken in de 13de–16de eeuw en werd het pas aan Antwerpen afgestaan in de late 18de–vroege 19de eeuw ten gevolge van havenuitbreiding hoofdzakelijk de oprichting van de petroleuminstallaties (Leonard 2017).

Het district Hoboken ligt op de rechteroever van de Schelde en ligt op een kleine afstand van Antwerpen. Net zoals Antwerpen maakt de aanwezigheid van de Schelde de locatie erg aantrekkelijk. Sporen van menselijke activiteiten in de omgeving suggereren een bewoningsgeschiedenis die mogelijk teruggaat tot de prehistorie. Een melding van een “vondst uit het Quartair” in een literair werk uit 1965 zou toch duiden op prehistorische bewoning. Verder werden ook lithische artefacten van het laat-paleolithicum tot laat-neolithicum teruggevonden in de omgeving van de burchtzone in Antwerpen, wat bevestigt dat de ruimere omgeving toen al door mensen werd bezocht. Toevalsvondsten uit de bronstijd en de ijzertijd werden aangetroffen ter hoogte van het Lefebredok, het Kattendijkdok en in Lillo als ook Gallo-Romeinse resten van een nederzetting in de historische stadskern van Antwerpen die dateert uit de 2de–3de eeuw met mogelijke uitlopers tot in de 4de–5de eeuw (Inventaris archeologisch erfgoed 2017, ID: 140031). Tot op heden zijn er echter nog geen Gallo-Romeinse resten teruggevonden in de ruimere omgeving van Hoboken (Leonard 2017).

De kersteningspogingen van Eligius en Amandus in de 7de eeuw en de plundering door de Noormannen in 836 suggereert dat er een Merovingische nederzetting moet zijn geweest in de buurt van Antwerpen maar er is weinig gekend over de aard en de omvang van deze bewoning. Ook in de streek om en rond Hoboken ontbreken indicaties voor die Merovingische occupatie. Hoboken of *Hobuechen* wordt pas vanaf 1135 vermeld als zelfstandige parochie. Voordien vormde het één geheel met Wilrijk, waar erfgoedwaarden getuigen van bewoning die teruggaat tot de Franken. In die tijd viel de volledige regio onder het Hertogdom van Brabant. Vanaf de 13de eeuw tot de 16de eeuw was de heerlijkheid Hoboken in het bezit van de heren van het Land van Rumst. Omwille van haar locatie nabij Antwerpen kende ze een bloeiperiode (Inventaris archeologisch erfgoed 2017, ID: 120657). In Antwerpen had namelijk de middeleeuwse nederzetting zich verder ontwikkeld tot een handelsmetropool door de lakennijverheid en de haring- en zouthandel (Inventaris archeologisch erfgoed 2017, ID: 140031).

Met de militaire dreiging uit de Nederlanden in de 16de eeuw kwam deze periode van overvloed tot een abrupt einde. In Antwerpen werd zelfs in 1555 een gebastioneerde omwalling – de zogenaamde “Spaanse omwalling” opricht. Omdat de heerlijkheid Hoboken niet binnen deze verdedigingslinie lag, ging het beleg van Antwerpen door de Hollandse troepen gepaard met verwoesting en plunderingen. De sluiting van de Schelde in 1584 betekende het definitieve einde van de economische bloeiperiode in Hoboken en omstreken. De bevolking daalde en de streek verviel in een periode van stagnatie van twee eeuwen (Leonard 2017).

Vanaf de 17de eeuw kende Hoboken een toename in de bouw van lusthoven en kastelen. Volgens het meetboek van landmeter Stynen was er op het einde van de 18de eeuw sprake van een 25-tal kastelen, waarvan er op heden slechts vier bewaard zijn. Toch was Hoboken overwegend landelijk met hoeven verspreid in het landschap en een weinig bebouwing op de overgang van de lager naar de hoger gelegen gebieden ter hoogte van de dorpskern en op de Molenwijk. De poldergronden werden gebruikt voor akkerbouw en veeteelt. De lokale economie bestond uit kleinschalige baksteennijverheid en bos- en heideontginning. Ter hoogte van de Kapellestraat werd een natuurlijke inham van de Schelde, de

zogenaamde “Kille”, omgevormd tot een volwaardige binnenhaven. Dit gebied stond van oudsher in verbinding met de kerk en de dorpsplaats. Legende wil dat er in 1180 in de “Kille” het beeld van de “Zwarte God” aanspoelde dat nog steeds bewaard wordt in de kapel van het Heilige Kruis in het klooster van de Brigittorde (Inventaris archeologisch erfgoed 2017, ID: 120657 en ID: 140031).

De ontwikkeling van Hoboken als industriecentrum kwam vanaf de tweede helft van de 19de eeuw in een stroomversnelling. Deze bloei houdt alweer verband met de situatie in Antwerpen, waar Napoleon een commercieel en militair bolwerk oprichtte (Inventaris archeologisch erfgoed 2017, ID: 140031). Daarenboven werd de industriële ontwikkeling in Hoboken in de hand gewerkt door de heropening van de Schelde in 1863 met een domino-effect tot gevolg. In geen tijd breidden de havenactiviteiten en – faciliteiten uit, waaronder de oprichting van de Cockrill-scheepswerf, een ontzilweringsfabriek en een wolkamerij. Deze economische groei ging gepaard met een oprukkende verstedelijking die een einde maakte aan het landelijke karakter. In het begin van de 20ste eeuw waren de hoeven nagenoeg uit het landschap verdwenen. Met de toenemende bevolking werden er straten geopend, verbreed en verhard en nieuwe woonwijken gebouwd vooral ten noorden van het centrum. In de tweede helft van de 19de eeuw werden de spoorlijnen aangelegd die eveneens een impact hadden op het uitzicht van het gebied. Het woongebied werd namelijk als het ware gescheiden van het poldergebied met recente woonzone (Polderstad), het industriepark N.V. Boelwerf Hoboken (voormalige Cockerill-scheepswerf) en Metallurgie Hoboken-Overpelt. Grote delen van het noordelijk grondgebied werden in 1896, 1900 en 1930 aan Antwerpen afgestaan voor de verdere uitbouw van de zuidelijke havenactiviteiten van de stad. De bedrijvigheid en bevolkingsgroei in Hoboken zelf werden in 1920–1930 grondig teruggedraaid ten gevolge van een globale economische crisis. Na de Tweede Wereldoorlog stond de uitbouw van de gemeente centraal (Heemkundige Kring Hoboechen 1135 vzw; Inventaris archeologisch erfgoed 2017, ID: 120657; Leonard 2017).

4.1.2 DE LAGERE SCHOOL

Binnen het onderzoeksgebied staat de gemengde lagere school Creatopia. Het schoolgebouw is beschermd als bouwkundig element (ID: 215031) en is vastgesteld als bouwkundig erfgoed (ID: 104450).

Het schoolgebouw dateert van 1937 – 1939 en werd gebouwd door de stadsbouwmeester Emiel Van Averbek. Oorspronkelijk werd het gebouwd met de gedachte dat in het schoolgebouw in gebruik zal worden genomen als meisjesschool. Echter, het werd uiteindelijk in gebruik genomen als jongensschool, genaamd ‘Jongensschool 19’. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd het gebouw flink beschadigd. Tijdens een verbouwing in het kader van oorlogsschade, werd de overdekte speelplaats omgevormd tot speelzaal. Daarnaast zijn er nog aanpassingen uitgewerkt aan het buitenschrijnwerk. Dit houten buitenschrijnwerk verdween in de periodes 1956 -1960 en 1968 – 1970 (Inventaris Onroerend Erfgoed, erfgoedobjecten ID: 215031).

De school werd gebouwd in de wijk Kiel, die vooral bekend staat om de sociale woonblokken van de Antwerpse Maatschappij voor Goedkope Huisvesting. De wijk wordt verder gekenmerkt door een dichtbevolkt gebied (Inventaris Onroerend Erfgoed, erfgoedobjecten ID: 215031).

Het gebouw bestaat uit een U-vormig complex, waarbij de ingang via de rijbebouwing in de Van Peenestraat te betreden is. Het gebouw bestaat uit twee bouwlagen, behalve de voorbouw die uit drie bouwlagen bestaat (Inventaris Onroerend Erfgoed, erfgoedobjecten ID: 215031).

4.1.3 BESCHERMDE, VASTGESTELDE EN WETENSCHAPPELIJKE INVENTARISSEN

Voor de beschrijving van het geïnventariseerde erfgoed in de omgeving van het onderzoeksgebied wordt het Geoportaal Onroerend Erfgoed gebruikt (Figuur 24). Binnen het onderzoeksgebied ligt de basisschool Creatopia, waarvan het gebouw beschermd is als bouwkundig element (ID: 215031) en is vastgesteld als bouwkundig erfgoed (ID: 104450), zie de vorige paragraaf.

In de directe omgeving van het onderzoeksgebied zijn enkele erfgoedwaarden beschermd als bouwkundig erfgoed. Aan de overkant van de Alfons de Cockstraat, ten zuiden van het onderzoeksgebied, staan de sociale woonblokken Hennig, Thiebaud en Eric Sasse. Deze woonblokken zijn beschermd als bouwkundig geheel (ID: 302572) en vastgesteld als bouwkundig erfgoed (ID: 97688) en zijn gebouwd tijdens de tweede kwart van de 20ste eeuw door de Antwerpse Maatschappij voor Goedkope huisvesting.

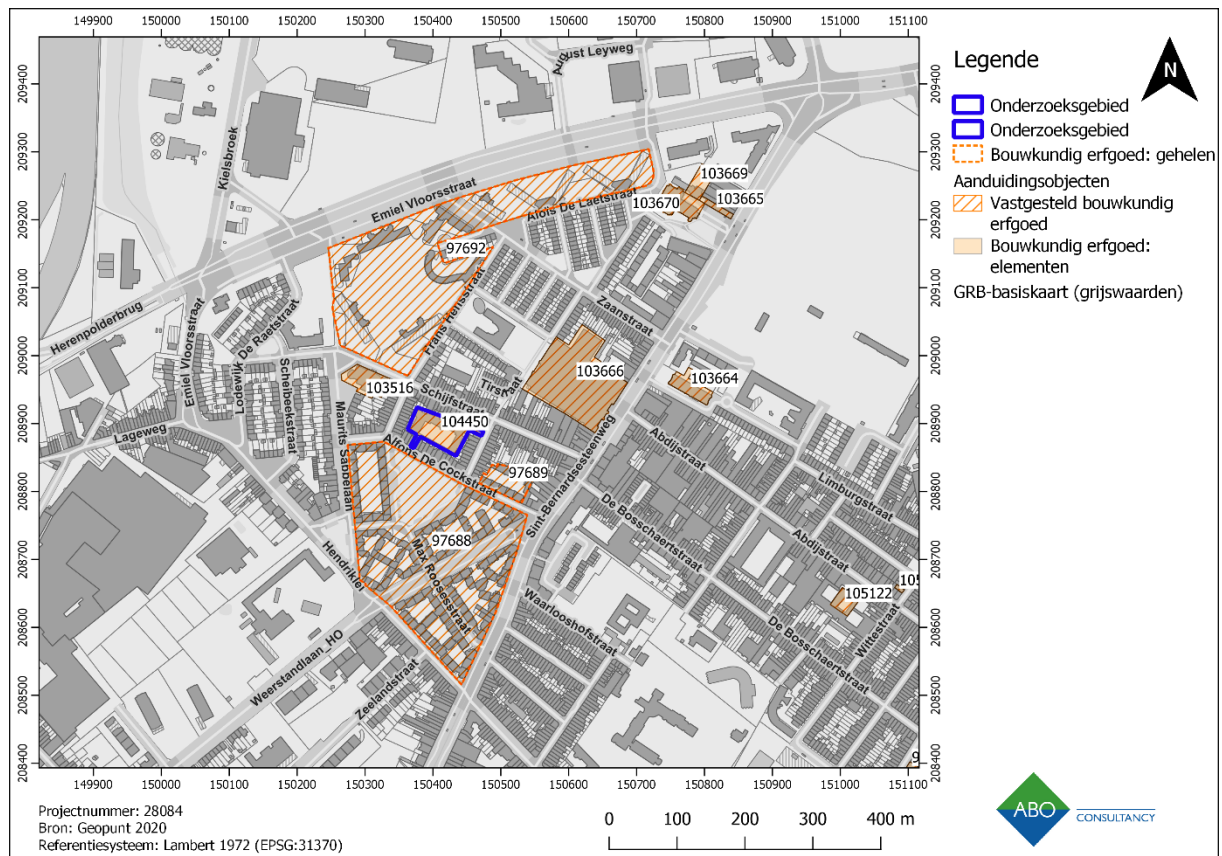
Ten zuidoosten van het onderzoeksgebied staat een art deco appartementsgebouw uit 1952-1953. Dit wooncomplex werd ontworpen door Jos Smolderen en bestaat uit 40 appartementen. Het gebouw is beschermd als bouwkundig geheel (ID: 302574) en is vastgesteld als bouwkundig erfgoed (ID: 97789).

Het huidige ontmoetingscentrum, genaamd Nova, bevindt zich ten westen van het onderzoeksgebied. Het ontmoetingscentrum is gevestigd in een voormalige stedelijke bibliotheek. Het gebouw is dan ook beschermd als bouwkundig element (ID: 215658) en is vastgesteld als bouwkundig erfgoed (ID: 103516).

De wooneenheid Kiel is ten noordwesten van het onderzoeksgebied gelegen. Deze wooneenheid bestaat uit negen vrijstaande woonblokken, waarvan de architectuur als een mijlpaal in de geschiedenis van moderne architectuur en stedenbouw wordt beschouwd. Het omvat een buurteenheid met verschillende hoog- en laagbouw, scholen en groene zones. De wooneenheid is beschermd als bouwkundig geheel (ID: 126553) en is vastgesteld als bouwkundig element (ID: 97692).

Een voormalige schietstand in eclectische stijl is ten noordoosten van het onderzoeksgebied gelegen. Deze schietstand dateert uit de vierde kwart van de 19e eeuw en is opgericht door de Stad Antwerpen in 1880-1881. Tegenwoordig is de Stedelijke Technische School op dit grondgebied gevestigd. Het gebouw is beschermd als bouwkundig element (ID: 7545) en is vastgesteld als bouwkundig element (ID: 103666). Op het voormalige grondgebied van de schietstand is de Nova bioscoop uit 1929 in art-deco-stijl gevestigd (ID: 7544).

De aanwezige bouwkundige erfgoedwaarden in de directe omgeving van het onderzoeksgebied, getuigen van een dichtbebouwd verstedelijkt gebied. Er kan gesteld worden dat het oorspronkelijke landschap drastisch veranderd en gewijzigd is door menselijke ingrijpen in de 19e en 20ste eeuw.

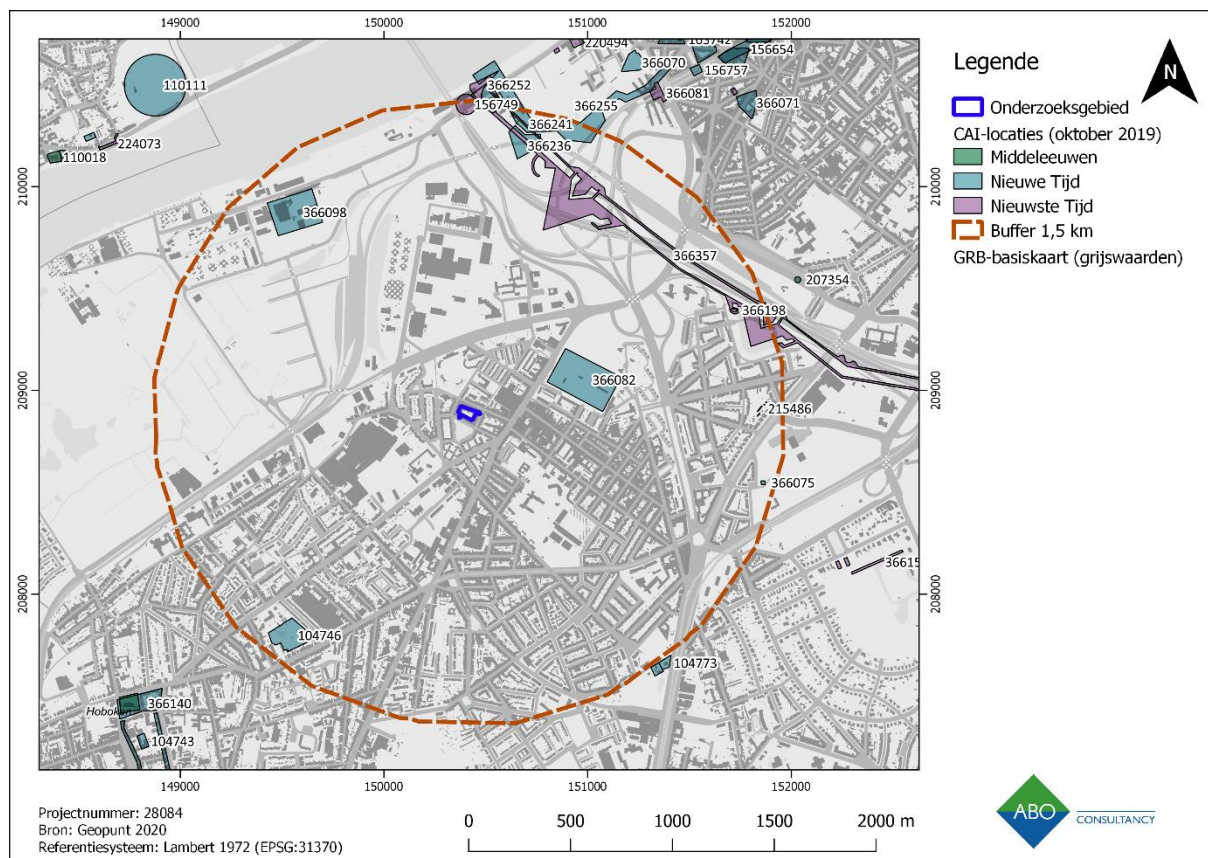
Figuur 24: Erfgoedwaarden uit de Inventaris Onroerend Erfgoed in de ruimere omgeving van het onderzoeksgebied.

4.1.4 CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS (CAI)

Om de archeologische vindplaatsen in de omgeving in kaart te brengen, wordt de database van de Centrale Archeologische Inventaris gebruikt. In deze database staan alle archeologische sites, vondsten en/of sporen in Vlaanderen vermeld. Deze erfgoedwaarden worden in Tabel 4 opgesomd. Zoals in Figuur 25 te zien is, zijn er weinig erfgoedwaarden bekend binnen een straal van 1,5 km.

Binnen het Kielpark is een kerkhof met meerdere vlakgraven uit de nieuwe tijd aanwezig (ID: 366082). Deze CAI-waarde bevindt zich op een afstand van ca. 400 m ten noordoosten van het onderzoeksgebied. De andere erfgoedwaarden zijn vooral in de nieuwe en nieuwe tijd te dateren. Op ca. 1 km ten zuidwesten van het onderzoeksgebied is een luthof aanwezig uit de 17e eeuw.

Het kennispotentieel is dus gericht op de nieuwe en nieuwste tijd. De omgeving getuigt vooral menselijke aanwezigheid tijdens de latere perioden.

Figuur 25: Weergave van CAI waarden in de ruime omgeving van het onderzoeksgebied.

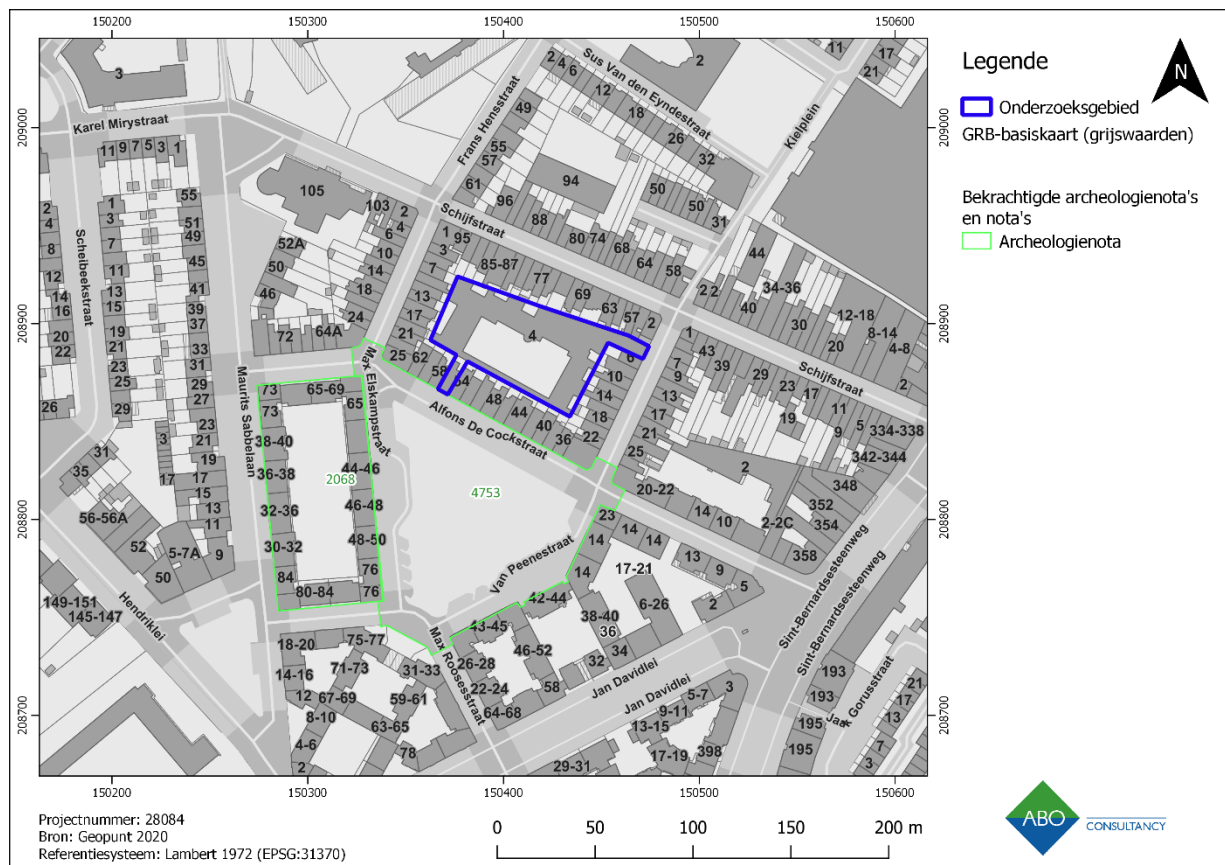
CAI	Locatie	Omschrijving	Datering
104746	Antwerpsesteenweg; Mauroystraat (Hoboken)	"Hof ter Heide" Lusthof met gedeeltelijk bewaarde gracht van een ouder bouwfase	17e eeuw
366075	Kruishofstraat (Wilrijk)	"Wilrijk 2" Nederzetting	nieuwe tijd
366082	Kielpark	Kerkhof met meerdere vlakgraven	nieuwe tijd
366098	D'Herbouvillekaai (Hoboken)	"Redoute Lasalle" en de "Lunette van Hoboken" Verdedigingstructuur van de "Polder Sluys" geassocieerd met de 19de-eeuwse verdedigingselementen.	nieuwe en nieuwe tijd
366236	Ter hoogte van de R1 (Antwerpen)	Geretrancheerd of verschanst kamp -een stroomopwaartse uitbreiding van de Antwerpse citadel	onbepaald
366240	Ter hoogte van het Agentschap Wegen en Verkeer (Antwerpen)	Brialmont 9	19e eeuw

Tabel 4: CAI meldingen rondom het onderzoeksgebied (CAI Onroerend Erfgoed 2020; Leonard 2017).

4.1.5 REEDS BEKRACHTIGDE ARCHEOLOGIENOTA'S

In het kader van het geplande werkzaamheden voor de heraanleg van het buurtpark op het Alfons De Cockplein als ook de bestrating en het rioleringsstelsel in de omringende Alfons De Cockstraat, de Max Elskampstraat en de Van Peenestraat werd er door ABO NV in 2017 een bureaustudie uitgevoerd (Leonard 2017, ID: 4753). Er werd bepaald dat er een matig tot hoog potentieel is op het aantreffen van sporen uit voornamelijk oudere archeologische perioden ter hoogte van het projectgebied. Het gebied lag in een rurale zone die gedurende de middeleeuwen en nieuwe tijd onbebouwd was. Het lag te ver van het centrum van Hoboken om invloed te hebben ondervonden van de economische bloeiperiode tijdens de 13de-16de eeuw. Het viel ook buiten de domeinen van de 17de-eeuwse hoven. De natte poldergronden in de ruimere omgeving van het projectgebied zijn niet erg aantrekkelijk voor menselijke bewoning. De schaarse bewoning in de middeleeuwen lag dan ook geconcentreerd op de hoger gelegen delen van het landschap. Hoewel archeologisch onderzoek in de omgeving tot op heden nog geen directe indicatie heeft overgeleverd voor prehistorische, bronstijd- of ijzertijdbewoning, kan er niet zomaar van uit gegaan worden dat er geen was. Lithische artefacten werden namelijk reeds aangetroffen in de haven en burchtzone van Antwerpen. Verder zouden er tevens steentijdsporen in Hoboken voorkomen volgens een oudheidkundig inventaris uit 1965. Echter, door de geringe diepte die de geplande werken zullen veroorzaken, werd er een vrijgave van het projectgebied geadviseerd (Leonard 2017).

Voor een bouwblok aan de Maurits Sabbelaan, ten zuidwesten van het onderzoeksgebied, werd er door All-Archeo bvba een archeologienota opgesteld in 2017 (ID: 2068). Er werd vastgesteld dat de geplande bodemingrepen niet dieper zullen gaan dan de bestaande verstoringen. Daardoor werd een laag potentieel tot kennisvermeerdering vastgesteld en werd er geen vervolgonderzoek geadviseerd.

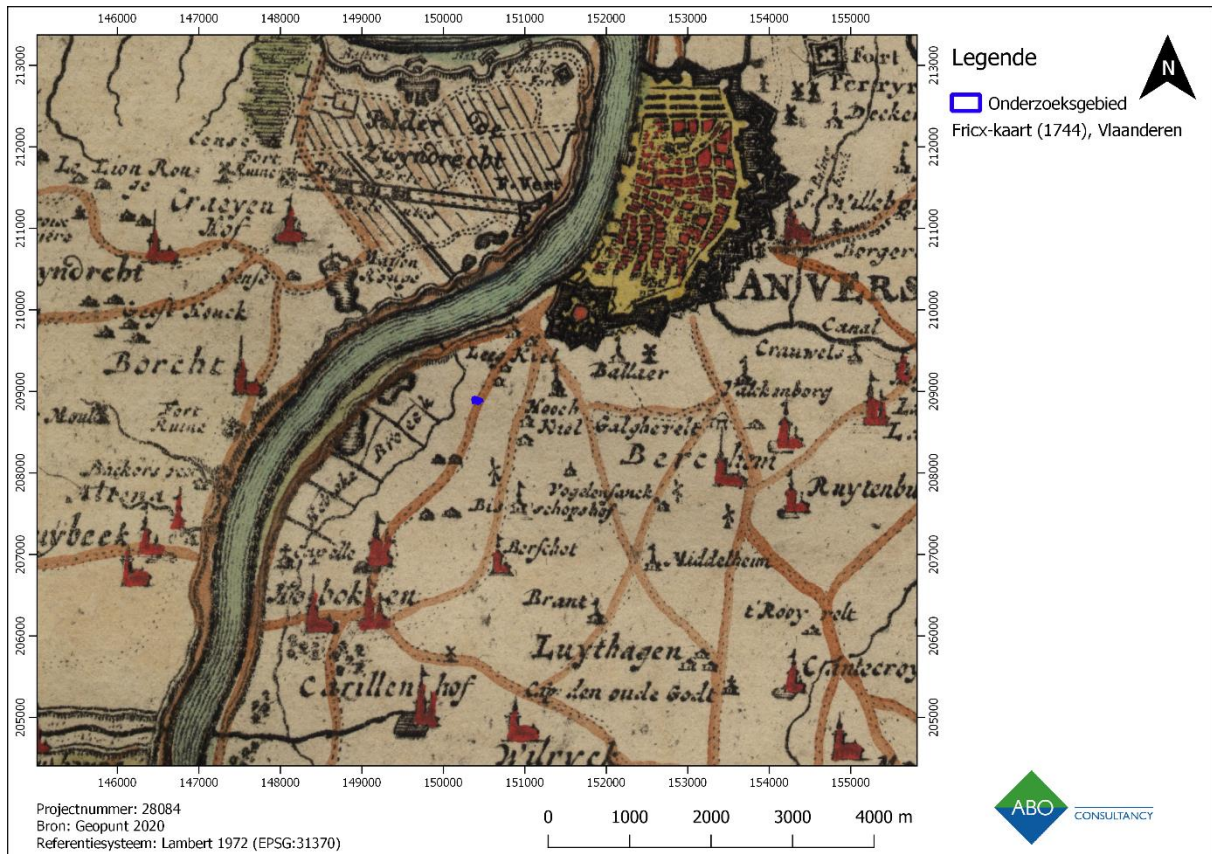

Figuur 26: GRB met weergave van de reeds bekrachtigde archeologienota's en nota's.

4.2 CARTOGRAFISCHE BRONNEN

4.2.1 FRICXKAART (1712)

Op de Fricxkaart wordt het onderzoeksgebied ten zuiden van de stad weergegeven, op de rechteroever van de Schelde (Figuur 27). Ten noorden van het onderzoeksgebied ligt het dorp Kiel en in het westen de Hobokense Polder. Het onderzoeksgebied wordt verder ter hoogte van een toegangsweg naar enkele hoven.

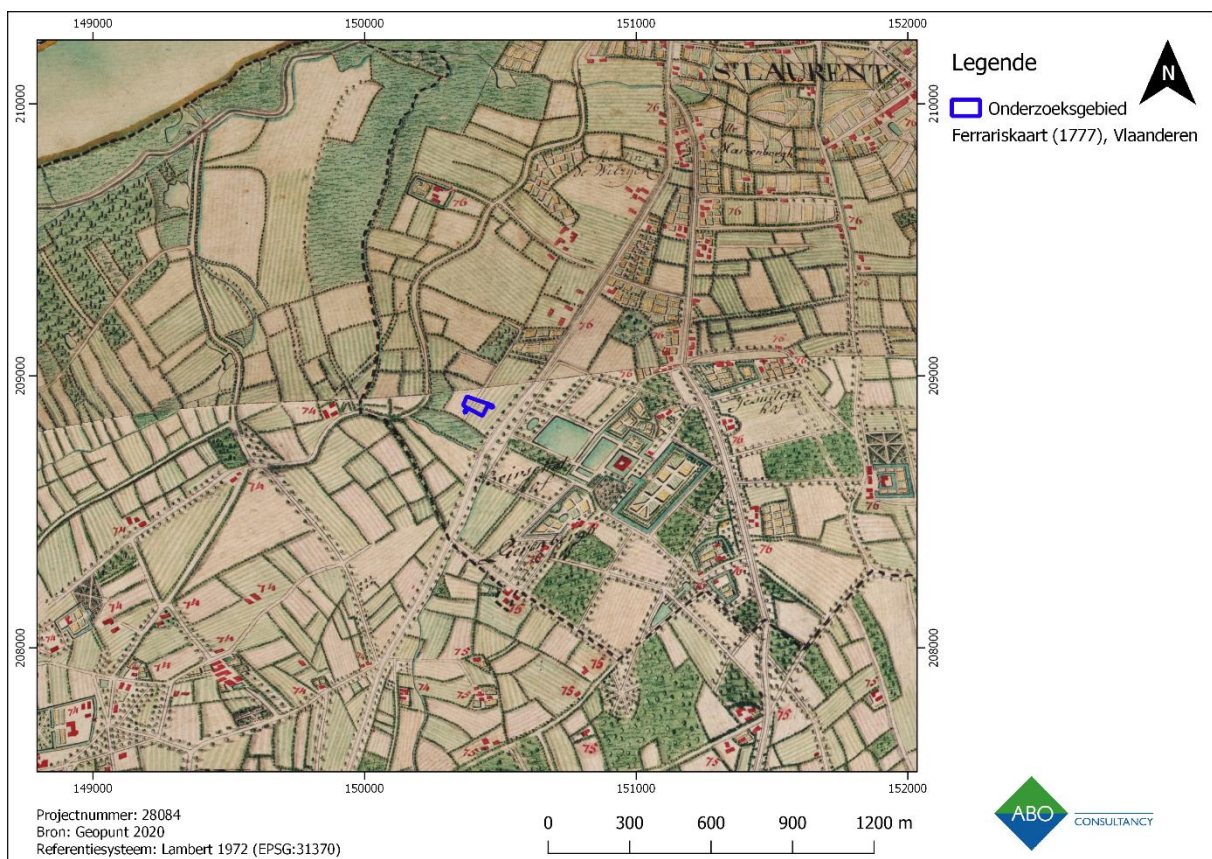
Figuur 27: Fricxkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied.

4.2.2 FERRARISKAART (1771- 1778)

De Ferrariskaart geeft een eerste duidelijke indicatie van het historische landschap van de 18e eeuw. Het onderzoeksgebied wordt op de rechteroever van de Schelde weergegeven. Het bevindt zich in het oorspronkelijke polderlandschap langs de Schelde die onderhevig is aan de getijdenwerking. Bebouwing is nagenoeg volledig afwezig en landschap rondom het onderzoeksgebied heeft dan ook een landelijk karakter. Het onderzoeksgebied wordt onbebouwd weergegeven in een agrarisch gebied tussen de dorpen Hoboken en St. Laurent.

Het onderzoeksgebied is ten westen van een belangrijke hoofdweg gelegen die geflankeerd wordt door bomenrijen. Deze weg liep richting de verdedigingswerken rond de stad van Antwerpen. Iets ten zuiden van het onderzoeksgebied is een waterloop zichtbaar. De weg loopt over deze onbenoemde waterloop heen.

Aan de rechterkant van deze toegangsweg bevindt zich het “Beirchothof” met een groot domein en verschillende waterpartijen inclusief een vierkante gracht rondom het centrale hof. Hiernaast is het iets kleinere “Gerenberghof” gelegen.

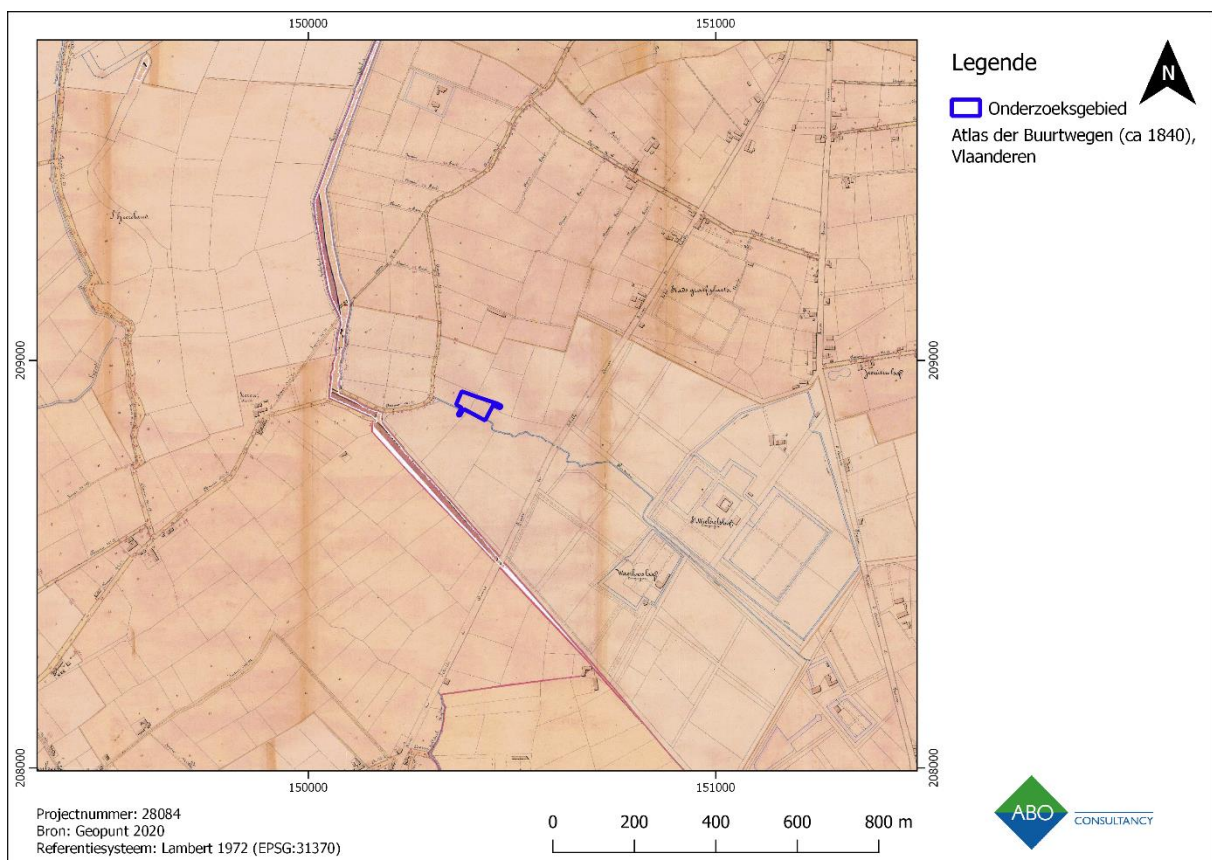
Figuur 28: Ferrariskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied.

4.2.3 ATLAS DER BUURTWEGEN (1841)

De Atlas der Buurtwegen geeft de toenmalige aanwezigheid van openbare en private wegen weer in 1841 (Figuur 29). Het onderzoeksgebied wordt nog altijd onbebouwd en in een ruraal gebied weergegeven. De waterloop is nu direct ten zuiden van het onderzoeksgebied weergegeven. Op basis van de historische kaarten is moeilijk te bepalen of deze binnen of buiten het onderzoeksgebied stroomde. Er moet namelijk rekening worden gehouden met mogelijke onjuiste georeferentie of intekening van de kaart.

De voorheen onbenoemde weg ten oosten van het onderzoeksgebied, wordt op de Atlas benoemd als *Route de Schelle a Anvers*.

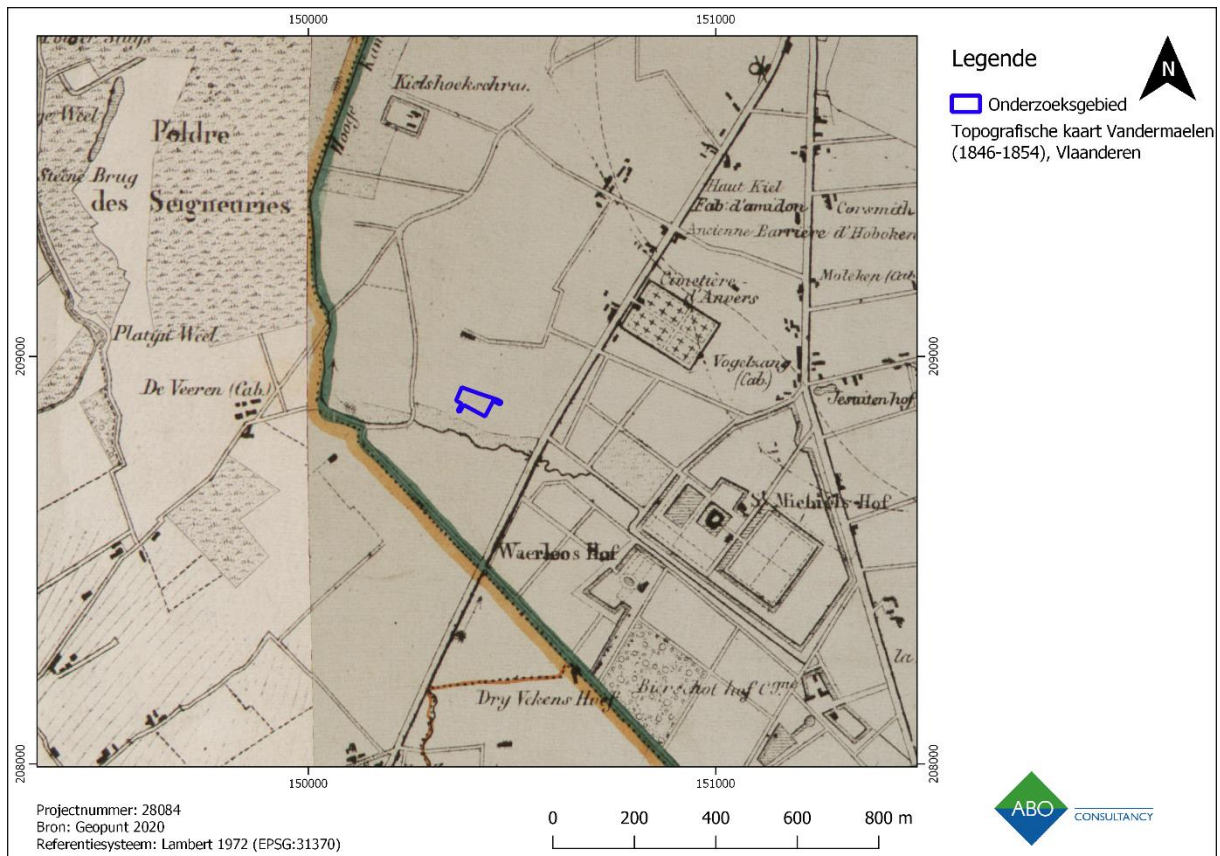
De voormalige *Beirsothof* wordt op deze kaart weergegeven als *Sint-Michiels*hof. Het "Gerenberghof" wordt nu benoemd als *Waerlooshof*.

Figuur 29: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied.

4.2.4 VANDERMAELENKAART (1846-1854)

Het onderzoeksgebied wordt nog altijd onbebouwd in een ruraal gebied weergegeven op de Vandermaelenkaart (Figuur 30). De waterloop wordt nog altijd ten zuiden van het onderzoeksgebied weergegeven. Ten noordoosten is een begraafplaats te zien, waarvan de contouren overeenkomen met de CAI locatie met ID nr. 366082. Het betreft een begraafplaats uit de nieuwe tijd.

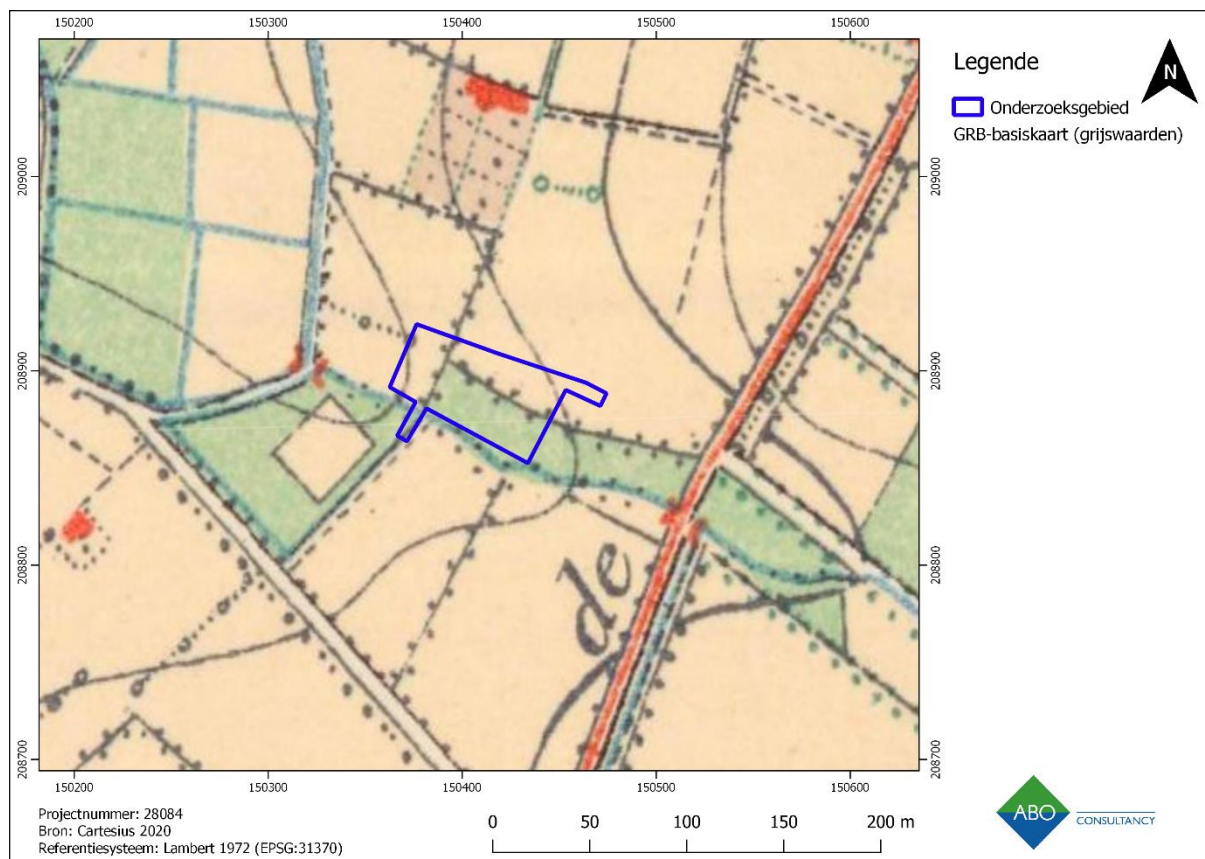

Figuur 30: Vandermaelenkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied.

4.2.5 TOPOGRAFISCHE KAART VAN BELGIË UIT 1873

Op de topografische kaart van België uit 1873 wordt het onderzoeksgebied nog altijd onbebouwd weergegeven met direct ten zuiden de stroming van een waterloop. Ten opzichte van de vorige historische kaarten zijn er weinig verschillen op te merken (Figuur 31).

Volgens de hoogtelijnen was het onderzoeksgebied tussen de 4 en 5 m TAW gelegen. Dit komt niet overeen met de huidige hoogtelijnen (zie hoofdstuk 3). Vandaag de dag bevindt het onderzoeksgebied zich op een gemiddelde van ca. 6,6 m TAW. De randen van het onderzoeksgebied zijn iets lager gelegen ten opzichte van de rest van het onderzoeksgebied, namelijk op ca. 5,7 m TAW.

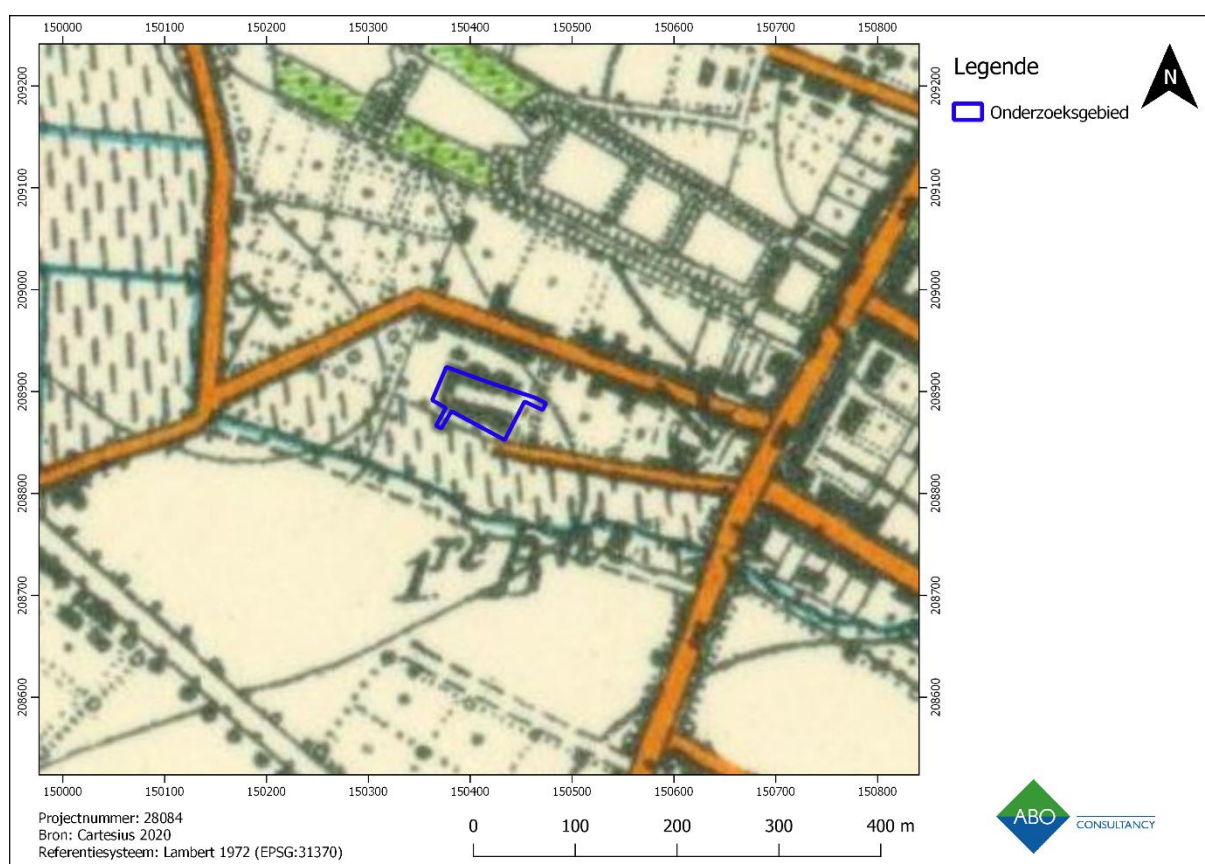
Figuur 31: Topografische kaart uit 1873 met weergave van het onderzoeksgebied.

4.2.6 TOPOGRAFISCHE KAART VAN BELGIË UIT 1939

Op de topografische kaart van België uit 1939 het nieuwe schoolgebouw binnen het onderzoeksgebied te zien. Het schoolgebouw dateert van 1937 – 1939 en werd gebouwd door de stadsbouwmeester Emiel Van Averbek. Oorspronkelijk werd het gebouwd met de gedachte dat in het schoolgebouw in gebruik zal worden genomen als meisjesschool. Echter, het werd uiteindelijk in gebruik genomen als jongensschool, genaamd 'Jongensschool 19'.

Er is een stijging van bebouwing te zien in de ruimere omgeving van het onderzoeksgebied. De waterloop wordt nog altijd ten zuiden van het onderzoeksgebied weergegeven.

Volgens de hoogtelijnen was het onderzoeksgebied tussen de 4 en 5 m TAW gelegen. Dit komt niet overeen met de huidige hoogtelijnen (zie hoofdstuk 3). Vandaag de dag bevindt het onderzoeksgebied zich op een gemiddelde van ca. 6,6 m TAW. De randen van het onderzoeksgebied zijn iets lager gelegen ten opzichte van de rest van het onderzoeksgebied, namelijk op ca. 5,7 m TAW. (zie hoofdstuk 3).

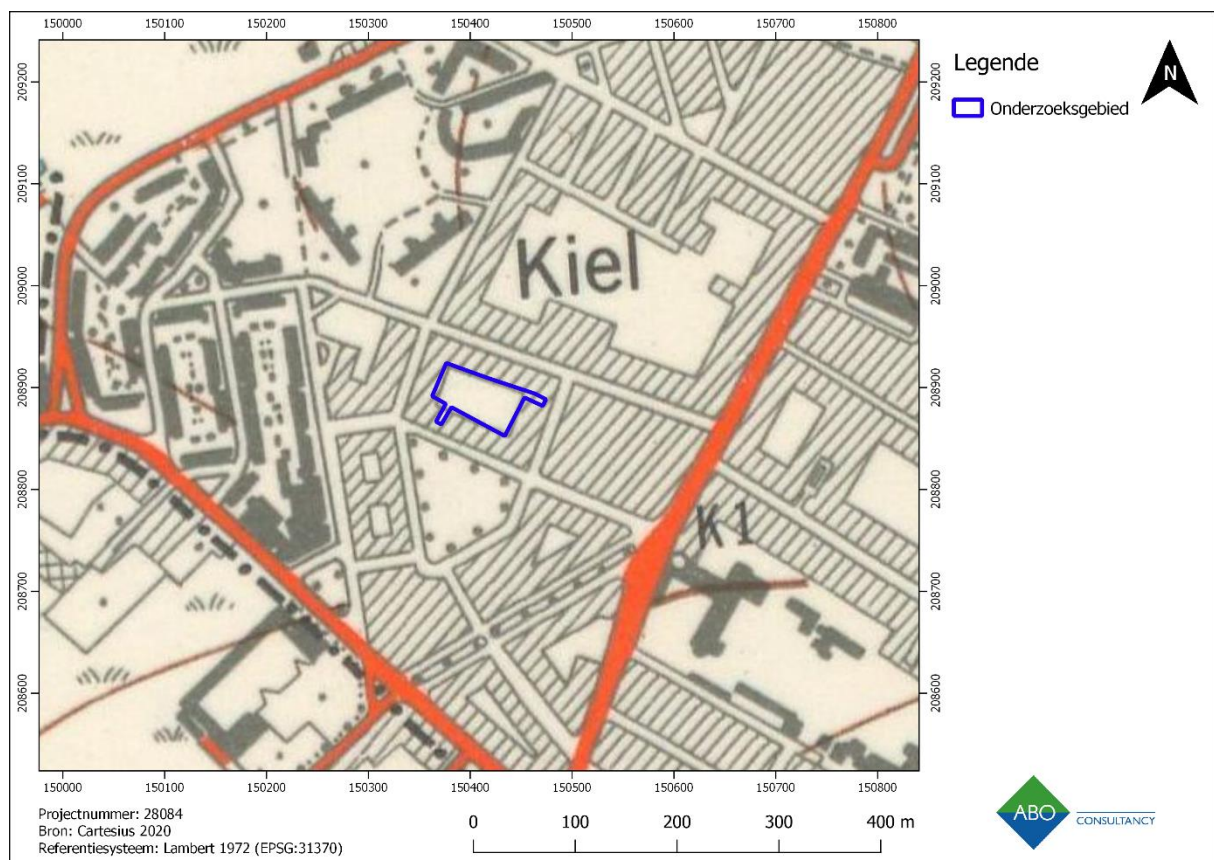
Figuur 32: Topografische kaart uit 1939 met weergave van het onderzoeksgebied.

4.2.7 TOPOGRAFISCHE KAART VAN BELGIË UIT 1969

De kaart uit 1969 toont weinig veranderingen binnen het onderzoeksgebied (Figuur 32). Binnen het onderzoeksgebied is nog altijd de school gevestigd.

De kaart toont wel drastische veranderingen in de ruimere omgeving van het onderzoeksgebied. Er is een flinke toename in bebouwing. De wijk Kiel is aangelegd waar er verschillende woonblokken en flats zijn gebouwd. Ten zuiden van het onderzoeksgebied zijn bijvoorbeeld de sociale woonblokken Hennig, Thiebaud en Eric Sasse te zien. Ten zuidoosten van het onderzoeksgebied staat een art deco appartementsgebouw uit 1952-1953. Dit wooncomplex werd ontworpen door Jos Smolderen.

De wooneenheid Kiel is ten noordwesten van het onderzoeksgebied gelegen. Deze wooneenheid bestaat uit negen vrijstaande woonblokken, waarvan de architectuur als een mijlpaal in de geschiedenis van moderne architectuur en stedenbouw wordt beschouwd. Het omvat een buurteenheid met verschillende hoog- en laagbouw, scholen en groene zones.

Figuur 33: Topografische kaart uit 1969 met weergave van het onderzoeksgebied.

4.3 RECENTE LANDSCHAPSVERANDERINGEN

Zoals al duidelijk werd op de historische kaarten, bleef de directe omgeving rondom het projectgebied lange tijd onbebouwd. In het begin van de 20ste eeuw is duidelijk te zien dat de bewoning voornamelijk in het noorden begint op te komen.

Het schoolgebouw binnen het onderzoeksgebied werd gebouwd tussen 1937 en 1939. door de stadsbouwmeester Emiel Van Averbek. Oorspronkelijk werd het gebouwd met de gedachte dat in het schoolgebouw in gebruik zal worden genomen als meisjesschool. Echter, het werd uiteindelijk in gebruik genomen als jongensschool, genaamd 'Jongensschool 19'. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd het gebouw flink beschadigd. Tijdens een verbouwing in het kader van oorlogsschade, werd de overdekte speelplaats omgevormd tot speelzaal. Daarnaast zijn er nog aanpassingen uitgewerkt aan het buitenschrijnwerk. Dit houten buitenschrijnwerk verdween in de periodes 1956 -1960 en 1968 – 1970 (Inventaris Onroerend Erfgoed, erfgoedobjecten ID: 215031). Hierna is het gebouw bijna niet veranderd en komt de lay out overeen met de huidige.

De omgeving van het onderzoeksgebied kent na de oorlogen een flinke stijging in bebouwing. Uit de luchtfoto's wordt duidelijk dat het landschap in de ruimere omgeving van het onderzoeksgebied drastisch is veranderd door menselijk ingrijpen in de nieuwe tijd. Van het oorspronkelijke landschap (polders) zijn geen overblijfselen meer te herkennen.

Figuur 34: Orthofotomozaïek (kleinschalige zomeropname uit 1971) met weergave van het onderzoeksgebied.

Figuur 35: Orthofotomozaïek (kleinschalige zomeropname uit 1979-1990) met weergave van het onderzoeksgebied.

Figuur 36: Orthofotomozaïek uit 2014 (middenschalgige winteropnamen) met weergave van het onderzoeksgebied.

Figuur 37: Orthofotomozaïek uit 2019 (middenschallige winteropname) met weergave van het onderzoeksgebied.

5 BESLUIT

5.1 LANDSCHAPPELIJKE EN ARCHEOLOGISCHE GEGEVENS

Op basis van landschappelijke, archeologische en historische gegevens kan een inschatting gemaakt worden van de aard en ouderdom van eventuele archeologische vindplaatsen ter hoogte van het onderzoeksgebied.

Het onderzoeksgebied omvat het schoolgebouw Creatopia aan de Alfons de Cockstraat 56 te Hoboken (provincie Antwerpen). De school bevindt zich binnen een bouwblok dat tussen de Van Peenestraat (oost), de Schijfstraat (noord), de Max Elskampstraat (west) en de Alfons De Cockstraat (zuid) is gelegen. Het omvat de percelen 2493/00A002 en 2493/00X000 en heeft een totale oppervlakte van ca. 3.755 m². Binnen het onderzoeksgebied wordt een renovatie gepland aan het bestaande gebouw. Het bestaande gebouw is volledig onderkelderd in zal huidige vorm blijven behouden. Er vinden dus geen nieuwe bodemverstoringen plaats. De administratieve unit aan de Alfons De Cockstraat zal worden afgebroken en vervangen door een nieuwe constructie. De nieuwe funderingen zullen niet dieper gaan dan de bestaande funderingen (1,2 m-MV). De bestaande kelder zal tevens worden opgevuld.

Landschappelijk gezien situeert het onderzoeksgebied zich op het grondgebied van de stad Antwerpen, meer bepaald Hoboken, in de voormalige Scheldepolders. Van dit oorspronkelijke landschap is echter nog maar weinig over door de intensieve verstedelijking. De topografie van het natuurlijke landschap is hier sterk aangetast. Op basis van de bodemkaart wordt hier dan ook een verstoorde bodem (**OB**) verwacht.

Het onderzoeksgebied is waarschijnlijk in het verleden opgehoogd met een minimum van ca. 0,9 m voor het bouwrijp maken van het terrein. Op basis van de DHM modellen kan bepaald worden dat de randen van het onderzoeksgebied lager (5,7 m TAW) liggen dan de rest van het onderzoeksgebied (6,6 m TAW). Daarnaast wijzen de topografische kaarten uit 1873 en 1939 dat de maaiveldhoogtes van het onderzoeksgebied toentertijd ook een stuk lager lagen (tussen 4 en 5 m TAW).

Binnen het onderzoeksgebied staat de gemengde lagere school Creatopia. Het schoolgebouw is beschermd als bouwkundig element (ID: 215031) en is vastgesteld als bouwkundig erfgoed (ID: 104450). Het schoolgebouw dateert van 1937 – 1939 en werd gebouwd door de stadsbouwmeester Emiel Van Averbek. De school werd gebouwd in de wijk Kiel, die vooral bekend staat om de sociale woonblokken van de Antwerpse Maatschappij voor Goedkope Huisvesting. De wijk wordt verder gekenmerkt door een dichtbevolkt gebied (Inventaris Onroerend Erfgoed, erfgoedobjecten ID: 215031).

Volgens de Centrale Archeologische Inventaris zijn er weinig archeologische erfgoedwaarden aanwezig binnen een straal van 1,5 km rondom het onderzoeksgebied. De omgeving getuigt vooral menselijke aanwezigheid tijdens de nieuwe en nieuwste tijd. Zo is er een kerkhof met vlakgraven uit de nieuwe tijd en een luthof uit de 17e eeuw aanwezig.

Uit de luchtfoto's wordt duidelijk dat het landschap in de ruimere omgeving van het onderzoeksgebied drastisch is veranderd door menselijk ingrijpen in de nieuwe tijd. Van het oorspronkelijke landschap (polders) zijn geen overblijfselen meer te herkennen.

5.2 INSCHATTING POTENTIEEL TOT KENNISVERMEERDERING

In verband met het archeologisch potentieel, is het echter van belang de conservatiegraad van de mogelijke sporen, structuren en stratigrafieën nader te bekijken en te onderzoeken. Het is de vraag in welke mate deze bewaard zijn gebleven binnen de grenzen van het onderzoeksgebied.

Het onderzoeksgebied is in het verleden opgehoogd met een minimum van 0,9 m voor het bouwrijp maken van het terrein. Het bestaande schoolgebouw zal worden gerenoveerd, waardoor het integraal behouden blijft. Er vinden dus geen nieuwe bodemverstoringen plaats. De administratieve unit aan de Alfons De Cockstraat zal worden afgebroken en vervangen door een nieuwe constructie. De nieuwe funderingen zullen niet dieper gaan dan de bestaande funderingen (1,2 m-MV). De bestaande kelder zal tevens worden opgevuld.

Het schoolplein zal opnieuw worden verhard. Hier zullen de verstoringen niet dieper gaan dan de bestaande verstoringen door de aanleg van verhardingen (0,5 m-MV). De verhardingen zijn en worden bovendien in de bestaande ophoging aangelegd.

De bestaande rioleringen hebben het bodemarchief slechts lokaal verstoord. De nieuwe rioleringen worden in een aanleggleuf van ca. 1,5 m breed en 2 tot 3 m-MV diep in talud aangelegd. Dit geeft bij vervolgonderzoek een zeer beperkt ruimtelijk inzicht.

Op basis van bovenstaande argumenten wordt er geen vervolgonderzoek geadviseerd voor het gehele onderzoeksgebied.

6 SAMENVATTING

In het kader van een renovatie van het bestaande schoolgebouw Creatopia aan de Alfons de Cockstraat 56 te Hoboken (Antwerpen), werd er door ABO nv een bureaustudie uitgevoerd. Het doel van dit onderzoek is drieledig. Ten eerste wordt op basis van de beschikbare informatie nagegaan of er archeologische resten te verwachten zijn op het terrein. Ten tweede wordt nagegaan hoe goed deze archeologische resten zijn bewaard en in hoeverre ze zijn bedreigd door de geplande sloopwerken. Ten derde wordt nagegaan wat het potentieel tot kennisvermeerdering is.

1. Landschappelijk gezien bevindt het onderzoeksgebied zich in de voormalige Scheldepolders. Van dit oorspronkelijke landschap is echter nog maar weinig over door de intensieve verstedelijking. De topografie van het natuurlijke landschap is hier sterk aangetast. Op basis van de bodemkaart wordt hier dan ook een verstoorde bodem (**OB**) verwacht. Binnen het onderzoeksgebied staat de gemengde lagere school Creatopia. Het schoolgebouw is beschermd als bouwkundig element (ID: 215031) en is vastgesteld als bouwkundig erfgoed (ID: 104450) en is gebouwd tussen 1937 en 1939.

Volgens de Centrale Archeologische Inventaris zijn er weinig archeologische erfgoedwaarden aanwezig binnen een straal van 1,5 km rondom het onderzoeksgebied. De omgeving getuigt vooral menselijke aanwezigheid tijdens de nieuwe en nieuwste tijd. Zo is er een kerkhof met vlakgraven uit de nieuwe tijd en een lusthof uit de 17e eeuw aanwezig.

2. Het onderzoeksgebied is waarschijnlijk in het verleden opgehoogd met een minimum van ca. 0,9 m voor het bouwrijp maken van het terrein. Daarnaast wijzen de topografische kaarten uit 1873 en 1939 dat de maaiveldhoogtes van het onderzoeksgebied toentertijd ook een stuk lager lagen (tussen 4 en 5 m TAW).

De geplande werken zullen het bodemarchief niet dieper verstoren dan de aanwezige bestaande verstoringen die gepaard gingen met de bouw van het schoolgebouw en de administratieve unit aan de Alfons De Cockstraat. Het schoolplein zal opnieuw worden verhard.

De bestaande rioleringen hebben het bodemarchief slechts lokaal verstoord. De nieuwe rioleringen worden in een aanleg sleuf van ca. 1,5 m breed en 2 tot 3 m-MV diep in talud aangelegd. Dit geeft bij vervolgonderzoek een zeer beperkt ruimtelijk inzicht.

3. Voor het gehele onderzoeksgebied wordt geen verder archeologisch onderzoek geadviseerd.

7 KWALITEITSCONTROLE EN ONDERTEKENING

Naam	Functie	Handtekening	Datum
Patrick Hambach	General director		2 juni 2020
Toon Moeskops	Business Unit Manager		2 juni 2020
Anouk Van der Kelen	Archeoloog/ kwaliteitsverantwoordelijke		2 juni 2020

8 BIBLIOGRAFIE

8.1 LITERAIRE BRONNEN

Lamberts., M., 2017. Archeologische evaluatie van het bodemarchief aan de Gaystraat en Peercouriniestraat te Tervuren. ABO archeologische rapporten 382.

Liefferinge N., 2016. Archeologienota: Heraanleg Tervurenlaand tussen Jazzfontein en R0 (gemeente Tervuren). Studiebureau Archeologie.

Van Ranst E & Sys C., 2000, *Eenduidige legende voor de digitale bodemkaarten van Vlaanderen (Schaal 1:20 000)*, Laboratorium voor bodemkunde, Universiteit Gent, Gent.

Vandeputte, O., 2009. Vlaams-Brabant: Erfgoedbibliotheek van de Belgische Gemeenten. Uitgeverij Lannoo nv, Tielt.

8.2 WEBSITES

Agentschap Onroerend Erfgoed 2020: [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten> (geraadpleegd op 11 maart 2020).

CadGIS 2020: Kadasterkaarten [online], http://ccff-test1.minfin.be/cadgisweb/?local=nl_BE (geraadpleegd op 11 maart 2020).

Centrale Archeologische Inventaris: CAI 2020 [Online], <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie> (geraadpleegd op 11 maart 2020).

Cartesius 2020 [Online]: <http://www.cartesius.be/arcgis/home/webmap/> geraadpleegd op 11 maart 2020).

Geopunt Vlaanderen 2020: Basiskaarten (Luchtfoto 1971, 1979-1990, 2000-2003, 2014, 2018, Stratenplan) [Online], <http://www.geopunt.be/kaart> (geraadpleegd op 11 maart 2020).

Geopunt Vlaanderen 2020: Historische kaarten (Fricxkaart, Villaretkaart, Ferrariskaart, Atlas der Buurtwegenkaart, Vandermaelenkaart, Poppkaart) [Online], <http://www.geopunt.be/kaart> (geraadpleegd op 11 maart 2020).

Geopunt Vlaanderen 2020: Bodem kaarten (Bodemtypes, Bodemgebruik, Bodemerosie, Tertiaire formaties, Quartaire formaties) [Online], <http://www.geopunt.be/kaart> (geraadpleegd op 11 maart 2020).

Inventaris Onroerend Erfgoed 2020 [Online]
<https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten> (geraadpleegd op 11 maart 2020).

Nationaal Geografisch Instituut (NGI): Topografische kaart (1:10.000), [Online], www.ngi.be (geraadpleegd op 11 maart 2019).